<u>અસ્વીકરણ:</u> સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==

અમદાવાદ ખાતેની ગુજરાત ઉચ્ચ અદાલતમાં

આર/પ્રથમ અપીલ નં. ૧૫૭૯/૨૦૦૪

મંજૂરી અને સહી માટેઃ

માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી જે.બી. પારડીવાલા

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી વિરેશકુમાર બી. માયાણી

==

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારો ચુકાદો જોઇ શકે?	હા.
૨.	રીપોર્ટરને સોંપવામાં આવે કે કેમ?	હા.

૩.	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માગે છે?	
૪.	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ હુકમના અર્થઘટન અંગેના કાયદાના મહત્ત્વપૂર્ણ પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	ના.
	તાબાની અદાલતોમાં આ ચુકાદો પહોંચાડવો.	

==

ન્યૂ ઇન્ડિયા એસ્યુરન્સ કંપની લિમિટેડ.

વિરુદ્ધ

મીનાબેન જયવદનભાઈ વ્યાસ અને અન્ય ૧૦

==

ઉપસ્થિતિઃ

અપીલકર્તા (ઓ) નંબર ૧ માટે શ્રી જી. સી. મઝમુદાર (૧૧૯૩)

અપીલકર્તા (ઓ) નંબર ૧ માટે શ્રી એચ. જી. મઝમુદાર (૧૧૯૪)

સામાવાળા (ઓ) નંબર ૯ માટે શ્રી એન. વી. ગાંધી (૧૬૯૩)

સામાવાળા (ઓ) નંબર ૪ માટે શ્રી રાકેશ મેહતા (૨૪૩૦)

સામાવાળા (ઓ) નંબર ૧૦ માટે સુશ્રી મોનાલી એચ. ભટ્ટ (૨૭૫૮),

સામાવાળા (ઓ) નંબર ૧ માટે સુશ્રી પૌરામિબ શેઠ (૮૪૧),

સામાવાળા (ઓ) નંબર ૨,૩,૫, ને બજવણી થયેલ

સામાવાળા (ઓ) નંબર ૧૧,૭ ને ચોડી બજાવેલ (આર) (૬૭)

==

કોરમઃ **માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી જે.બી. પારડીવાલા**

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી વિરેશકુમાર બી. માયાણી

તારીખ:૨૭/૧૧/૨૦૧૯

મૌખિક ચુકાદો

(દ્વારા: માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી જે.બી. પારડીવાલા)

૧. મોટર વાહન અધિનિયમ, ૧૯૯૧ (ટૂંકમાં, 'અધિનિયમ, ૧૯૯૧') ની કલમ ૧૭ હેઠળની આ ફર્સ્ટ અપીલ ધાંગધ્રા ખાતેના મોટર અકસ્માત વળતર ટ્રિબ્યુનલમાં સંસ્થાન કરાયેલ મોટર અકસ્માત વળતર અરજી નં. ૪૯૮ ની ૧૯૯૮ ના વિમા કંપની (મૂળ સામાવાળા નં. ૩) ની વિનંતી પર છે અને તે ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા જારી કરાયેલા તારીખ ૪ થી ડિસેમ્બર ૨૦૦૩ ના ચુકાદા અને એવોર્ડ સામે નિર્દેશિત છે જે અપીલકર્તા વિમા કંપનીને ૨૫% ની હદ સુધી જવાબદાર ઠેરવે છે.

૨. એમ.એ.સી.પી. નં. ૪૯૮ ની ૧૯૯૮ ને જન્મ આપનારી હકીકતો ટ્રિબ્યુનલે તેના ચુકાદામાં નોંધેલી છે. અમે હકીકતો ઉધાર લઈએ છીએ. ચુકાદામાં જણાવ્યા મુજબની હકીકતો નીચે મુજબ છે:

"અરજદારો, સ્વર્ગવાસી ડો. જયવદનભાઈ રમણિકલાલ વ્યાસના વારસદારો અને કાયદેસરના પ્રતિનિધિઓએ, સ્વર્ગવાસીના અકસ્માતે થયેલા મૃત્યુ માટે સામાવાળાઓ સામે બોમ્બે મોટર વાહન અધિનિયમની કલમ ૧૬૫ હેઠળ ખર્ચ અને વાર્ષિક ૧૮% ના દરે વ્યાજ સાથે રૂ. ૩૫,૦૦,૦૦૦/- ની વસૂલાત માટે આ વળતર અરજી દાખલ કરી છે.

૨. વર્તમાન વળતર અરજીની હકીકતો ટૂંકમાં નીચે મુજબ જણાવી શકાય છે:

કમનસીબ અકસ્માત જેમાં ડો. જયવદનભાઈ રમણિકલાલ વ્યાસનું મૃત્યુ થયું હતું, તે તારીખ ૨૧.૯.૯૪ ના રોજ સવારે આશરે ૧૧.૩૦ વાગ્યે ધાંગધ્રા હળવદ રોડ પર સુખપર ગામના સાઇનબોર્ડ નજીક બન્યો હતો. સામાવાળા નં. ૧, ૨ અને ૩ એ જીપ નં. જીજે-૧-જી-૨૬૨૭ ના ડ્રાઈવર, માલિક અને વિમા કંપની છે અને સામાવાળા નં. ૪, ૫ અને ૬ એ ટ્રક નં. જીક્યુડી-૪૧૨૩ ના ડ્રાઈવર, માલિક અને વિમા કંપની છે. સામાવાળા નં. ૭ એ ગુજરાત

રાજ્ય માર્ગ વાહન વ્યવહાર નિગમ, અમદાવાદ છે. સ્વર્ગવાસી ડો. જે.આર. વ્યાસના કાયદેસરના વારસદારો અને પ્રતિનિધિઓ એવા અરજદારો દ્વારા દાવો કરાયેલી હકીકતો અનુસાર, અકસ્માત ત્રણેય વાહનોની એકબીજા સાથેની અથડામણના કારણે થયો હતો. અરજદારોનો એવો કેસ છે કે સ્વર્ગવાસી ડો. જે.આર. વ્યાસ પશુપાલન ખાતા હેઠળ સરકારમાં સેવા આપતા હતા અને તપાસના હેતુ માટે જીપ નં. જીજે–૧જી–૨૬૨૭ દ્વારા અમદાવાદથી મોરબી જઈ રહ્યા હતા. સદર જીપ ગાડી સામાવાળા નં. ૨ દ્વારા ચલાવવામાં આવી રહી હતી. અરજદારોનો વધુમાં એવો કેસ છે કે જ્યારે જીપ ગાડી આગળ જઈ રહી હતી, ત્યારે અમદાવાદ – મોરબી રોડ પર, એક એસ.ટી. બસ સ્થિર સ્થિતિમાં પડી હતી અને તેથી, સામાવાળા નં. ૨ એસ.ટી. બસને ઓવરટેક કરવા જઈ રહ્યા હતા પરંતુ તે સમયે, સામેથી એક ટ્રક આવી રહી હતી અને તેથી સામાવાળા નં. ૨ એ એસ.ટી. બસની પાછળ પોતાની જીપ ગાડી રોકી દીધી હતી. તે સમયે, સામાવાળા નં. ૫ કે જેઓ જીપ ગાડીની પાછળની બાજુએથી ટ્રક નં. જીક્યુડી–૪૧૨૩ ચલાવીને આવી રહ્યા હતા તેમણે પોતાની ટ્રક જીપ ગાડી સાથે અથડાવી દીધી જેના પરિણામે ગંભીર અકસ્માત સર્જાયો હતો. જીપ ગાડી સાથે ટ્રક નં. જીક્યુડી–૪૧૨૩ ની અથડામણના કારણે, જીપ ગાડી રસ્તાથી દૂર ફેંકાઈ ગઈ હતી અને

તેથી સ્વર્ગવાસી જીપ ગાડીની બોડી સાથે અથડાયા હતા અને તેથી સ્વર્ગવાસીને તેમના માથાના ભાગે ગંભીર ઈજાઓ થઈ હતી જેના પરિણામે તેમનું મૃત્યુ થયું હતું.

૨. અરજદારોનો વધુમાં એવો કેસ છે કે અકસ્માત સમયે, સ્વર્ગવાસી – ડો. જે.આર. વ્યાસ ૪૯ વર્ષના હતા અને તેઓ સાજા–નરવા અને તંદુરસ્ત હતા. સ્વર્ગવાસી પશુચિકિત્સા વિજ્ઞાન અને પશુપાલન ખાતાની ડિગ્રી ધરાવતા હતા અને ગુજરાત સરકારમાં સેવા આપતા હતા જેમાં તેઓ ધીમે ધીમે ડેપ્યુટી ડાયરેક્ટર બન્યા હતા. તેમની પસંદગી ડેરી ઉદ્યોગની તાલીમ માટે કરવામાં આવી હતી અને તેમણે સ્વીડન ડેનમાર્ક ખાતે છ મહિના માટે તાલીમ લીધી હતી. સ્વર્ગવાસીની વર્ષ ૧૯૯૨ માં ડેરી ખાતામાં સંયુક્ત નિયામક સુપર ક્લાસ–૧ તરીકે પસંદગી કરવામાં આવી હતી અને તેઓ અમદાવાદ ખાતે પશુપાલન ખાતામાં સેવા આપતા હતા જ્યાંથી તેમને ઉપલબ્ધ ભથ્થાં સિવાય મહિને રૂ. ૧૨,૦૦૦/– મળતા હતા. આમ, અરજદારોના જણાવ્યા મુજબ, સ્વર્ગવાસીને મળતી તમામ રકમોને ધ્યાનમાં લેતાં અને ગણતરી કરતાં, તેઓ મહિને રૂ. ૧૫,૦૦૦/– કમાતા હતા. અરજદારે એવું પણ જણાવ્યું છે કે સ્વર્ગવાસી માટે ભવિષ્યની વધુ સારી તકો હતી અને જો બનાવ બન્યો ન હોત, તો સ્વર્ગવાસી પશુપાલન ખાતામાં ડાયરેક્ટરની પોસ્ટે પહોંચ્યા હોત અને

તેનાથી તેમનો માસિક પગાર વધ્યો હોત અને મહિને રૂ. ૨૦,૦૦૦/- સુધી પહોંચી શક્યો હોત. સ્વર્ગવાસી ડો. જે.આર. વ્યાસના પિતા હયાત છે અને તેઓ આશરે ૭૫ વર્ષના છે. તેમના માતાનું ૭૨ વર્ષની વયે અવસાન થયું હતું. સ્વર્ગવાસીના પરિવારમાં સરેરાશ આયુષ્ય ૮૫ વર્ષનું છે અને તેથી, જો બનાવ બન્યો ન હોત, તો સ્વર્ગવાસી વધુ ૩૦ થી ૩૫ વર્ષ જીવ્યા હોત, પરંતુ તેમના અકાળ મૃત્યુના કારણે અરજદારોએ તેમના કમાનાર વ્યક્તિ ગુમાવ્યા છે અને તમામ અરજદારો સ્વર્ગવાસી પર આશ્રિત છે. અરજદારોનો વધુમાં એવો કેસ છે કે બનાવ પછી, સ્વર્ગવાસીને તુરંત જ ધાંગધ્રા ખાતેની સરકારી હોસ્પિટલમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા જ્યાં તેમને પ્રાથમિક સારવાર આપવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ અમદાવાદ ખાતેની વી.એસ. હોસ્પિટલમાં ખસેડવામાં આવ્યા હતા, જ્યાં તેમને ઈન્ડોર પેશન્ટ તરીકે દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા પરંતુ કમનસીબે ૨૮ દિવસ પછી તેમનું અવસાન થયું હતું અને ત્યાં સુધી, સ્વર્ગવાસી અને તમામ અરજદારોએ ખૂબ દુઃખ, આઘાત અને પીડા સહન કરી હતી અને તબીબી સારવાર અને અન્ય ખર્ચ પાછળ બહોળી રકમ ખર્ચી હતી. તેથી, તમામ સંબંધિત અને મહત્વના શિર્ષકોને ધ્યાનમાં રાખીને અરજદારોએ વાર્ષિક ૧૫% ના દરે વ્યાજ અને ખર્ચ સાથે રૂ.

૩૫,૦૦,૦૦૦/– ની વસૂલાત માટે સામાવાળાઓ સામે વળતર અરજી દાખલ કરી છે.

૩. બીજી બાજુ સામાવાળા નં. ૩ – ધી ન્યુ ઈન્ડિયા એશ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ ઉપસ્થિત થઈ છે અને આંક ૧૬ થી પોતાનો જવાબ રજૂ કર્યો છે, જેમાં અન્ય બાબતોની સાથે એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે અરજદારો દ્વારા વર્ણવેલ હકીકતો અને આક્ષેપો સાચા, કાયદેસર અને યોગ્ય નથી. તેણે ઈનકાર કર્યો છે કે જે જીપમાં સ્વર્ગવાસી મુસાફરી કરી રહ્યા હતા તે ગુજરાત રાજ્યની માલિકીની હતી અથવા આક્ષેપ મુજબ જવાબ આપનાર સામાવાળા પાસે તેનો વિમા ઉતારેલ હતો. તેણે ઈનકાર કર્યો છે કે જીપના ડ્રાઈવર ટ્રાફિકના તમામ નિયમોનું પાલન કરીને તેને ચલાવી રહ્યા હતા અને તેઓ તેને ચલાવવામાં બેદરકાર અને ઉપેક્ષિત ન હતા, અથવા અકસ્માત સર્જાવામાં યોગદાન આપ્યું ન હતું. વૈકલ્પિક રીતે એવું સબમિટ કરવામાં આવે છે કે ટ્રકના ભાગે મોટું યોગદાનરૂપ ઉપેક્ષા હતું. માત્ર ટ્રકનો ડ્રાઈવર જ વાંકમાં હતો, અને અકસ્માત માટે સંપૂર્ણપણે જવાબદાર હતો. જોકે, જો જીપ ડ્રાઈવર પણ અમુક અંશે જવાબદાર જણાય, તો તે કેસમાં, વિમાકારને માત્ર જીપ ડ્રાઈવરની ઉપેક્ષાના પ્રમાણમાં જ જવાબદાર ઠેરવી શકાય. તેણે આક્ષેપ મુજબ સ્વર્ગવાસીની આવકનો ઈનકાર કર્યો છે. તેણે ઈનકાર કર્યો છે કે

અરજદારો સ્વર્ગવાસીના આશ્રિતો હતા અથવા સ્વર્ગવાસી સાજા–નરવા અને તંદુરસ્ત અથવા મજબૂત બાંધાના હતા અથવા જો અકસ્માતમાં તેમનું અવસાન ન થયું હોત તો તેઓ લાંબુ આયુષ્ય જીવ્યા હોત. તેણે વિવિધ શિર્ષકો હેઠળ દાવો કરાયેલી રકમોની યોગ્યતાનો ઈનકાર કર્યો છે અને સબમિટ કર્યું છે કે દાવો ખૂબ જ ઊંચી બાજુએ છે. તેણે ઈનકાર કર્યો છે કે જીપ ચલાવનાર ડ્રાઈવર જીપ ચલાવવા માટે માન્ય ડ્રાઈવિંગ લાઈસન્સ ધરાવતો હતો અથવા ક્યારેય ધરાવતો હતો. તેણે ઈનકાર કર્યો છે કે તેને પોલિસીમાં દર્શાવેલ રકમ અને કાયદાની જરૂરિયાત કરતાં વધુ રકમ માટે જવાબદાર ઠેરવવામાં આવે અને ખર્ચ સાથે વળતર અરજી ફગાવી દેવા પ્રાર્થના કરી છે.

૪. સામાવાળા નં. ૬ – નેશનલ ઈન્સ્યોરન્સ કંપનીએ આંક ૩૯ થી પોતાનો જવાબ રજૂ કર્યો છે. તેણે સબમિટ કર્યું છે કે અરજદારની અરજી કાયદેસર કે સદ્ભાવનાપૂર્ણ નથી અને તેથી ખર્ચ સાથે ફગાવી દેવાને પાત્ર છે. તેણે દલીલ કરી છે કે આ સામાવાળા સામે દાવો કરવાનું કોઈ કારણ નથી. તેણે દલીલ કરી છે કે દાવો એસ્ટોપલ, વેવર અને સંમતિના સિદ્ધાંતોથી ખામીયુક્ત છે, અને દાવો સમયમર્યાદાથી બાધિત છે. તેણે દલીલ કરી છે કે દાવો અનાવશ્યક પક્ષકારોને જોડવાના કારણે અને આવશ્યક પક્ષકારોને ન જોડવાના

કારણે ખામીયુક્ત છે, અથવા અરજદારો સ્વર્ગવાસીના માત્ર કાયદેસરના વારસદારો કે સ્વર્ગવાસી પર આશ્રિત છે. તેણે અરજદારો અને સ્વર્ગવાસીની ઉંમરનો ઈનકાર કર્યો છે અને તેમની અંદર–અંદરની સગાઈનો સ્વીકાર કર્યો નથી. તેણે ઈનકાર કર્યો છે કે વાહન અકસ્માતમાં થયેલી ઈજાઓના કારણે સ્વર્ગવાસીનું અવસાન થયું અથવા સ્વર્ગવાસીને મહિને રૂ. ૧૫,૦૦૦/– મળતા હતા. તેણે ઈનકાર કર્યો છે કે અકસ્માતની ઈજાઓના કારણે સ્વર્ગવાસીનું અવસાન થયું હતું. અરજદારો માત્ર અકસ્માત અને ઈજાઓ જ નહીં પરંતુ આક્ષેપિત વાહનના ડ્રાઈવર દ્વારા તેની બેદરકારી અને ઉપેક્ષાપૂર્ણ ડ્રાઈવિંગના કારણે થયો હતો તેવા આક્ષેપો પણ સાબિત કરવા માટે બંધાયેલા છે. તેણે તમામ કથનોનો સંપૂર્ણપણે ઈનકાર કર્યો છે. અરજદારો વ્યાજ અને ખર્ચ સાથે તેમણે દાવો કર્યા મુજબની કોઈ રકમ મેળવવા માટે હકદાર નથી. તેણે ઈનકાર કર્યો છે કે જીક્યુડી – ૪૧૨૩ નો ડ્રાઈવર આવું ડ્રાઈવિંગ લાઈસન્સ ધરાવવા કે મેળવવા માટે લાયક હતો અને તે આવું લાઈસન્સ ધરાવવા કે મેળવવા માટે ગેરલાયક ન હતો. તેણે સબમિટ કર્યું છે કે નુકસાનીનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે, જીવનની અનિશ્ચિતતા એ વિચારણા માટેના મુખ્ય પરિબળોમાંનું એક છે અથવા વાહન નં. જીક્યુડી–૭૩૧૬ પણ અકસ્માતમાં સંકળાયેલું છે. તેણે સબમિટ કર્યું છે કે અરજદારની

અરજી તેમને જોડ્યા વિના આગળ વધી શકે નહીં વળતર અરજી આવશ્યક પક્ષકારોને ન જોડવા બદલ ફગાવી દેવાને પાત્ર છે, ઉપર ઉઠાવેલી દલીલોને બાધ પહોંચાડ્યા વિના, તેણે સબમિટ કર્યું છે કે બસના ડ્રાઈવર, જીપ ડ્રાઈવર અને જીક્યુડી ૭૩૧૬ ના ડ્રાઈવર યોગદાનરૂપ ઉપેક્ષા માટે દોષી હતા અને તેમની ઉપેક્ષા વધુ માત્રામાં હતી. તેણે સબમિટ કર્યું છે કે આ જ કારણ અને અકસ્માતમાંથી ઉદ્‌ભવતા અન્ય દાવો કેસો, જેમ કે આ ટ્રિબ્યુનલમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા હોવાનું કહેવાય છે, તેણે સબમિટ કર્યું છે કે નિર્ણય માટેનો સમય બચાવવા અને ન્યાયના હેતુ માટે, તમામ કેસોને એકસાથે સુનાવણી માટે હુકમ કરવો જોઈએ, અને અરજદારોના દાવાને ખર્ચ સાથે ફગાવી દેવા પ્રાર્થના કરી છે.

૫. સામાવાળા નં. ૭ – ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ વાહન વ્યવહાર નિગમે આંક ૨૬ થી પોતાનો જવાબ ફાઈલ કર્યો છે જેમાં અન્ય બાબતો સાથે એવી દલીલ કરી છે કે વળતર અરજીમાં કરાયેલા કથનો અને આક્ષેપો સાચા નથી અથવા સ્વીકાર્ય નથી. તેમણે ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ અન્ય બે વિમા કંપનીઓએ તેમના સંબંધિત જવાબોમાં ઉઠાવેલા વિવિધ મુદ્દાઓ ઉઠાવ્યા છે. સામાવાળા નં. ૭ એ ઈનકાર કર્યો છે કે એસ.ટી. બસ અકસ્માતમાં સંકળાયેલી હતી અથવા બસનો ડ્રાઈવર તેની બસ ચલાવવામાં બેદરકાર કે ઉપેક્ષિત હતો અથવા પ્રશ્નવાળો અકસ્માત

તેના ભાગે બેદરકારી અને ઉપેક્ષાપૂર્ણ ડ્રાઈવિંગના કારણે થયો હતો. તેમણે વળતર અરજીમાં કરાયેલા તમામ કથનોનો સંપૂર્ણપણે ઈનકાર કર્યો છે અને એ પણ ઈનકાર કર્યો છે કે અરજદારો પાસે તેમની સામે દાવાનું કોઈ કારણ છે અને છેલ્લે તેમની સામેની વળતર અરજી ખર્ચ સાથે ફગાવી દેવા પ્રાર્થના કરી છે."

૩. ટ્રિબ્યુનલે આંક: ૨૮ થી નીચે મુજબના મુદ્દાઓ ઘડ્યા હતા:

"૧ શું એ સાબિત થાય છે કે સ્વર્ગવાસી – અકસ્માતમાં સંકળાયેલા વાહનના ડ્રાઈવરના ભાગે બેદરકારી અને ઉપેક્ષાના કારણે ઈજાઓ પામ્યા અને અવસાન પામ્યા?

૨ અરજદારો વળતર તરીકે કઈ રકમ મેળવવા માટે હકદાર છે અને કયા સામાવાળાઓ પાસેથી?

૩ શો હુકમ?"

૪. ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા ઉપરોક્ત મુદ્દાઓનો જવાબ નીચે મુજબ આપવામાં આવ્યો હતો:

"૧ હકારાત્મકમાં.

૨ સામાવાળાઓ નં. ૧ થી ૬ અને ૮ પાસેથી તેમની સંયુક્ત અને વિભક્ત જવાબદારી તરીકે રૂ. ૨૫,૮૫,૦૦૦/-, ટ્રક નં.

જીક્યુડી–૪૧૨૩ ના ડ્રાઈવર, માલિક અને વિમાકાર ૭૫% લાયક અને જવાબદાર રહેશે અને જીપ ગાડી નં. જીજે–૧G–૨૬૨૭ ના ડ્રાઈવર, માલિક અને વિમાકાર – સામાવાળાઓ નં. ૧ થી ૩, ૨૫% લાયક અને જવાબદાર રહેશે.

૩ આખરી હુકમ મુજબ."

૫. ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા પસાર કરાયેલ આખરી એવોર્ડ આ મુજબ વંચાય છે:

"હુકમ

૧ આ વળતર અરજી આથી અંશતઃ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

૨ સામાવાળા નં. ૭ ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ વાહન વ્યવહાર નિગમને અરજદારોને વળતર ચૂકવવાની કોઈ પણ જવાબદારી અને જવાબદારીમાંથી આથી મુક્ત કરવામાં આવે છે.

૩ અરજદારો સામાવાળાઓ નં. ૧ થી ૬ અને ૮ પાસેથી સંયુક્ત રીતે અને વિભક્ત રીતે રૂ. ૨૫,૮૫,૦૦૦/– (રૂપિયા પચીસ લાખ પંચાસી હજાર પૂરા) ની રકમ પ્રમાણસર ખર્ચ અને વળતર અરજીની તારીખથી તેની વસૂલાત સુધી વાર્ષિક ૯% ના દરે વ્યાજ સાથે વસૂલ કરવા માટે હકદાર છે.

૪ સામાવાળાઓ નં. ૧, ૨ અને ૩ ૨૫% લાયક અને જવાબદાર રહેશે, જ્યારે સામાવાળાઓ નં. ૪, ૬ અને ૮ પ્રમાણસર ખર્ચ અને વ્યાજ સાથે ૭૫% માટે લાયક અને જવાબદાર રહેશે. સામાવાળાઓએ આ ચુકાદાની તારીખથી બે મહિનાની અંદર, વળતર અરજીની તારીખથી વાર્ષિક ૯% ના દરે પ્રમાણસર ખર્ચ અને વ્યાજ સાથે મંજૂર કરાયેલી રકમ ચૂકવવાની રહેશે.

૫ આ ટ્રિબ્યુનલની કચેરીમાં જમા કરાયેલી રકમમાંથી, ખૂટતી કોર્ટ ફી, જો કોઈ હોય તો, પ્રથમ બાદ કરવાની રહેશે.

૬ ચૂકવેલ કોઈ પણ વચગાળાની દાદ સરભર કરવાની રહેશે.

૭ અરજદારોને ચૂકવવાપાત્ર રકમમાંથી, તે અરજદારો વચ્ચે વહેંચવાની રહેશે અને અરજદાર નં. ૧ ને રકમના ૪૦% મળશે, જ્યારે અરજદારો નં. ૨ થી ૪ ને ૨૦% લેખે મળશે. દરેક અરજદારોના હિસ્સામાંથી, ૬૦% – રકમ તેમની પસંદગીની કોઈ પણ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકમાં સંબંધિત અરજદારોના નામે પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે ફિક્સ ડિપોઝિટ રિસાઈપ્ટમાં રાખવાની રહેશે. બાકીની રકમ અરજદારોના નામે એકાઉન્ટ પેય ચેકથી રોકડમાં ચૂકવવામાં આવશે.

૮ આ ટ્રિબ્યુનલની પૂર્વ લેખિત પરવાનગી વિના અરજદારો ઉપરોક્ત ફિક્સ ડિપોઝિટ પર કોઈ લોન એડવાન્સ કે ઉપાડ મેળવવા

માટે હકદાર રહેશે નહીં અને સદર ફિક્સ ડિપોઝિટ પર સમયાંતરે જમા થતું વ્યાજ અરજદારોને રોકડમાં ચૂકવી શકાશે.

૯ એવોર્ડ તદનુસાર દોરવાનો રહેશે."

૬. આમ, ઉપરોક્ત બાબત પરથી બહાર આવતી છબી એ છે કે અકસ્માતમાં ત્રણ વાહનો સંકળાયેલા હતા. અહીંના સામાવાળા નં. ૯ એટલે કે નેશનલ ઈન્સ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ, રાજકોટ પાસે વિમા ઉતારેલ રજિસ્ટ્રેશન નં. જીક્યુડી–૪૧૨૩ ધરાવતી એક ટ્રક, અપીલકર્તા વિમા કંપની પાસે વિમા ઉતારેલ રજિસ્ટ્રેશન નં. જીજે–૧G–૨૬૨૭ ધરાવતી એક જીપ હતી અને સંકળાયેલું ત્રીજું વાહન ગુજરાત રાજ્ય માર્ગ વાહન વ્યવહાર નિગમની બસ છે. એ વિવાદમાં નથી કે અકસ્માત દિવસના સમયે બન્યો હતો. રેકોર્ડ પરના પુરાવાઓ દર્શાવે છે કે બસ, અચાનક, બસ સ્ટોપ પર રોકાઈ ગઈ હતી. બસની બરાબર પાછળ જીપ હતી, જેમાં સ્વર્ગવાસી બેઠા હતા. બસ રોકાઈ જતાં, જીપ ડ્રાઈવરે પણ પોતાની જીપ રોકવી પડી હતી. જીપ સ્થિર હતી તે દરમિયાન, અચાનક, પાછળથી પૂરઝડપે ટ્રક આવી અને જીપ સાથે અથડાઈ પડી.

૭. અમારા મતે, ટ્રિબ્યુનલે જે જીપમાં સ્વર્ગવાસી મુસાફરી કરી રહ્યા હતા તેના ડ્રાઈવરને ૨૫% ની હદ સુધી યોગદાનરૂપ ઉપેક્ષા માટે દોષી ઠેરવવામાં ભૂલ કરી છે.

૮ નામદાર સર્વોચ્ચ અદાલતે **મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન ઓફ ગ્રેટર બોમ્બે વિ. શ્રી લક્ષ્મણ અય્યર,** ૨૦૦૪ (૧) એમએલજે ૮૨ (એસસી) પર રિપોર્ટ થયેલ કેસના પેરા ૬ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

"ઉપેક્ષા એ કાં તો એવું કંઈક કરવામાં ચૂક છે જે એક ડાહ્યો માણસ માનવ બાબતોના સંચાલનના કારણસર સામાન્ય રીતે કરે અથવા કરવા માટે બંધાયેલો હોય, અથવા એવું કંઈક કરીને જે બુદ્ધિશાળી અથવા ડાહ્યો માણસ ન કરે, તેના કારણે થતી ફરજની ચૂક છે. ઉપેક્ષાનો અર્થ હંમેશાં સંપૂર્ણ બેદરકારી નથી હોતો, પરંતુ વિશિષ્ટ સંજોગોમાં જરૂરી હોય તેટલી કાળજીનો અભાવ છે. ઉપેક્ષા એ અન્ય વ્યક્તિના હિતોના રક્ષણ માટે, કાળજી, સાવચેતી અને જાગરૂકતાની તે માત્રા પાળવામાં નિષ્ફળતા છે જે સંજોગો વ્યાજબી રીતે માંગે છે, જેનાથી આવી અન્ય વ્યક્તિને ઈજા થાય છે. ઉપેક્ષા અને ફરજનો વિચાર સખત રીતે પરસ્પર સંબંધિત છે. ઉપેક્ષાનો અર્થ કાં તો વિષયાસક્ત રીતે મનની બેદરકાર સ્થિતિ છે, અથવા વસ્તુલક્ષી રીતે બેદરકાર વર્તન છે. ઉપેક્ષા એ કોઈ નિરપેક્ષ શબ્દ નથી, પરંતુ એક સાપેક્ષ શબ્દ છે; તે એક તુલનાત્મક શબ્દ છે. કોઈ નિરપેક્ષ ધોરણ નક્કી કરી શકાતું નથી અને કોઈ ગાણિતિક રીતે ચોક્કસ સૂત્ર આપી શકાતું નથી જેના દ્વારા કોઈ આપેલા કેસમાં ઉપેક્ષા કે તેનો અભાવ અચૂકપણે માપી શકાય. ઉપેક્ષા શેનાથી બને છે તે વિવિધ

પરિસ્થિતિઓમાં બદલાય છે અને ચોક્કસ કેસમાં ઉપેક્ષા અસ્તિત્વ ધરાવે છે કે કેમ, અથવા માત્ર કૃત્ય કે વર્તણૂકનો માર્ગ ઉપેક્ષા સમાન છે કે કેમ તે નક્કી કરવામાં, તમામ ઉપસ્થિત અને આસપાસની હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં લેવાના રહે છે. તે સંજોગો અનુસાર કાળજીનો અભાવ છે. કોઈ કૃત્ય ઉપેક્ષાપૂર્ણ હશે કે નહીં તે નક્કી કરવા માટે, એ નક્કી કરવું સુસંગત છે કે કોઈ ડાહ્યો માણસ પૂર્વાનુમાન કરશે કે તે કૃત્ય નુકસાન પહોંચાડશે કે નહીં. કાયદો જે કરવા માટે બાધ્ય કરે છે તે કરવામાં ચૂક અથવા કાયદા દ્વારા કલ્પના કરાયેલ રીતે, મોડ અથવા પદ્ધતિમાં કશું પણ કરવામાં નિષ્ફળતા પણ સમાન રીતે અને સ્વયં આવી વ્યક્તિના ભાગે ઉપેક્ષા સમાન બનશે."

૯ સ્વર્ગવાસી એટલે કે ડો. જે. આર. વ્યાસ અકસ્માતની તારીખથી અઠ્ઠાવીસ દિવસના સમયગાળા પછી ઈજાઓના કારણે મૃત્યુ પામ્યા હતા. સ્વર્ગવાસી રાજ્ય સરકારના પશુપાલન ખાતામાં સેવા આપતા હતા. તેઓ રજિસ્ટ્રેશન નં. જીજે–૧જી–૨૬૨૭ ધરાવતી જીપમાં અમદાવાદથી મોરબી મુસાફરી કરી રહ્યા હતા. જીપ શિવશંકર ગંગાપ્રસાદ મૌર્ય નામના ડ્રાઈવર દ્વારા ચલાવવામાં આવી રહી હતી.

૧૦ ટ્રિબ્યુનલે સામાવાળા નં. ૯ – વિમા કંપનીની જવાબદારી ૭૫% ની હદ સુધી નક્કી કરી જ્યારે જીપ ડ્રાઈવરના ભાગે યોગદાનરૂપ ઉપેક્ષા ૨૫% ની હદ

સુધી નક્કી કરી, અને તે અનુસાર, અપીલકર્તા – વિમા કંપનીને ૨૫% ની હદ સુધી જવાબદાર ઠેરવી.

૧૧ વળતરની રકમમાં વધારો કરવા માટે દાવેદારો દ્વારા કોઈ ક્રોસ અપીલ કરવામાં આવી નથી કે સામાવાળા નં. ૯ નેશનલ ઇન્સ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ દ્વારા કોઈ અપીલ કરવામાં આવી નથી. અપીલકર્તા – વિમા કંપની માટે ઉપસ્થિત વિદ્વાન કૌન્સેલ શ્રી જી.સી. મજમુદારે ભારપૂર્વક સબમિટ કર્યું કે ટ્રિબ્યુનલે અપીલકર્તા કંપનીની જવાબદારી ૨૫% ની હદ સુધી નક્કી કરવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે. વિદ્વાન કૌન્સેલના જણાવ્યા મુજબ, જીપ ડ્રાઇવરના ભાગે ૨૫% ઉપેક્ષા આરોપિત કરતા ટ્રિબ્યુનલે નોંધેલા તારણોને વિકૃત કહી શકાય. એવું સબમિટ કરવામાં આવે છે કે રેકોર્ડ પરના મૌખિક પુરાવાઓ દર્શાવે છે કે જીપ સ્થિર હતી. જીપ સ્થિર હતી તે દરમિયાન, ટ્રક પાછળથી તેની સાથે અથડાઈ હતી, અને આવા સંજોગોમાં, જીપ ડ્રાઇવર કોઈ પણ રીતે બેદરકાર હતો તેમ કહી શકાય નહીં. એ નિર્દેશિત કરવામાં આવે છે કે જીપ રોકવી પડી હતી કારણ કે બસ બસ સ્ટેન્ડ પર રોકાઈ ગઈ હતી. વધુમાં એવું સબમિટ કરવામાં આવે છે કે અકસ્માત દિવસના સમયે બન્યો હતો, અને તેથી, જીપ ચોક્કસ જગ્યાએ રોકવા માટે જીપના ડ્રાઇવર પર કોઈ ઉપેક્ષા આરોપિત કરી શકાય નહીં.

૧૨ ફર્સ્ટ અપીલની યાદીમાં ઉઠાવવામાં આવેલા પડકારના અન્ય આધારો નીચે મુજબ છે:

"(બી) વીમાકૃત વાહનના માલિક અને ડ્રાઈવર એમએસીપી કેસમાં ઉપસ્થિત થવામાં નિષ્ફળ ગયા છે, અને તેથી, વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલે એમવી એક્ટની કલમ ૧૦૭ હેઠળ તારીખ ૨૪/૦૭/૨૦૦૨ નો હુકમ પસાર કરવા કૃપા કરી છે, અને તેથી, અપીલકર્તા વિમા કંપની દ્વારા અહીંની અપીલ ટકવાપાત્ર છે.

(સી) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલે કેસમાં સંકળાયેલી હકીકતોની કદર કરી ન હતી અને અપીલકર્તા વતી કરવામાં આવેલી રજૂઆતો પર વિચાર કર્યો ન હતો;

(ડી) ચુકાદો ગંભીર ખામીઓથી પીડાય છે;

(ઈ) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલ એ સમજવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે કે સ્વર્ગવાસીનું અકસ્માતના આશરે ૨૮ દિવસ પછી અવસાન થયું હતું;

(એફ) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલ એ સમજવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે કે કોઈ પોસ્ટ મોર્ટમ થયું ન હતું;

(જી) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલ એ સમજવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે કે સ્વર્ગવાસીનું ઈજાના કારણે અવસાન થયું હતું તે દર્શાવવા માટે કોઈ મેડિકલ ઓફિસરની તપાસ કરવામાં આવી ન હતી;

(એચ) તેને સમર્થન આપવા માટે કોઈ દસ્તાવેજી પુરાવા નથી;

(આઇ) ટ્રિબ્યુનલનું એ તારણ કે સ્વર્ગવાસીનું સદર અકસ્માતથી થયેલી ઈજાઓના કારણે અવસાન થયું હતું તે ભારે ભૂલભરેલું છે;

(જે) જીપ ડ્રાઈવરના ભાગે ૨૫% ઉપેક્ષાનું તારણ વિકૃત છે;

(કે) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલ એ સમજવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે કે અકસ્માત ધોળા દિવસે બન્યો હતો;

(એલ) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલ એકમાત્ર સાક્ષી, એટલે કે, આંક ૧૧૭ પરના ડ્રાઈવરની જુબાનીની કદર કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે;

(એમ) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલ એ સમજવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે કે જીપ ડ્રાઈવરના પુરાવાને હટાવવા માટે રેકોર્ડ પર અન્ય કોઈ સામગ્રી ન હતી;

(એન) ૨૫% ની હદ સુધીની ઉપેક્ષા પર પહોંચવા માટે કોઈ સામગ્રી નથી;

(ઓ) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલે અસંગત હકીકતોની ચર્ચા કરી છે;

(પી) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલનું ૨૫% ઉપેક્ષા નક્કી કરવું અને તેની સાબિતી સંપૂર્ણપણે ગેરસમજણભરી છે;

(ક્યુ) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલે તમામ જગ્યાએ અન્ય સામાવાળાઓના ભાગે ઉપેક્ષા સાચી રીતે ઠેરવી છે. જોકે, કોઈ સબળ કારણ દર્શાવ્યા વિના, વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલે અપીલકર્તાને ૨૫% માટે જવાબદાર ઠેરવ્યા છે;

(આર) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલે અપીલકર્તાના વિમાકૃત વાહનના ડ્રાઈવરના ભાગે કોઈ પણ પ્રકારની ઉપેક્ષાના કોઈ પણ પ્રકારના તારણ વિના, અપીલકર્તાને ૨૫% માટે જવાબદાર ઠેરવતો એવોર્ડ પસાર કર્યો છે;

(એસ) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલે અપીલકર્તા સામે કોઈ હુકમનામું પસાર કરવું જોઈતું ન હતું;

(ટી) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલે અન્યથા પણ જવાબદારીની વૈધાનિક મર્યાદાઓને અણગણારી છે;

(યુ) વળતરનો એવોર્ડ ૧૯૯૪ ના અધિનિયમ ૫૪ દ્વારા ઉમેરાયેલ એમવી એક્ટ, ૧૯૯૧ ની કલમ ૧૬૩એ હેઠળ બીજા શિડ્યુલના વળતર કરતાં ઘણી વધારે રકમ માટેનો છે;

(વી) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલ ક્વોન્ટમ (રકમ) ના સંબંધમાં અપીલકર્તા વતી કરવામાં આવેલ લેખિત સબમિશનને ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે;

(ડબ્લ્યુ) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલ લેખિત સબમિશનમાં ટાંકવામાં આવેલા સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાઓને ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે, એટલે કે, ૧૯૯૪ એસીજે ૧, ૧૯૯૬ એસીજે ૮૩૧ અને ૨૦૦૧ એસએઆર (સિવિલ) ૮૨૪;

(એક્ષ) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલ અરજદારો દ્વારા મેળવવાપાત્ર કુટુંબ પેન્શન બાદ કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે;

(વાય) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલે સ્વર્ગવાસીની માસિક આવક ખોટી રીતે રૂ. ૨૧,૦૦૦/- અને આશ્રિતતા રૂ. ૧૪,૦૦૦/- લીધી છે;

(ઝેડ) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલે માસિક આવક રૂ. ૧૫,૦૦૦/- અને આશ્રિતતા રૂ. ૧૦,૦૦૦/- લેવી જોઈતી હતી, અને આમ, કુટુંબ પેન્શન તરીકે રૂ. ૫૦૦૦/- બાદ કર્યા પછી, નાણાકીય નુકસાન રૂ. ૫૦૦૦/- આવશે;

(એએ) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલ તેની સમક્ષ ટાંકવામાં આવેલા તાજેતરના સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાને વજન આપવામાં નિષ્ફળ ગઈ છે એટલે કે, ૨૦૦૩ એસએઆર (સિવિલ) ૬૯૩ (કેએસઆરટીસી વિ. મહાદેવ);

(બીબી) ચુકાદો અન્યથા વીમાકૃત જીપ ડ્રાઈવરની ૨૫% ઉપેક્ષા નક્કી કરવાના કારણે અને ક્વોન્ટમ પર પણ ગંભીર ખામીથી પીડાય છે;

(સીસી) પાના ૧૮ (છેલ્લી ૨ લીટીઓ) અને પાના ૧૯ (પ્રથમ લીટી) પર ટ્રિબ્યુનલનું એવું અવલોકન કે જીપ અચાનક રોકતા પહેલા જીપના ડ્રાઇવરે સંકેતો આપવા જોઈતા હતા તે બિન-જરૂરી, આકસ્મિક, અસમર્થિત, અસૂચિત અને પ્લીડિંગ વિનાનું છે;

(ડીડી) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલે સ્વર્ગવાસીની આવકનું અત્યંત ઊંચી બાજુએ મૂલ્યાંકન કર્યું છે;

(ઇઇ) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલે કોઈ સમર્થનકારી પુરાવા વિના સ્વર્ગવાસીની આવકનું મૂલ્યાંકન કર્યું છે;

(એફએફ) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલે જીપના ડ્રાઇવરની ઉપેક્ષાનું ખોટું અનુમાન કર્યું છે;

(જીજી) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલે કર્મચારીના આક્ષેપિત અપકૃત્ય માટે જીપના માલિકને પ્રતિનિધિક રીતે જવાબદાર ખોટી રીતે ઠેરવ્યા છે;

(એચએચ) વિદ્વાન ટ્રિબ્યુનલ આશ્રિતતાના નુકસાન પર ખોટી રીતે પહોંચી છે; ગુણક ખોટી રીતે આપ્યો છે; અને પરંપરાગત રકમ ખોટી રીતે આપી છે;

(૨) વધુ ગુણક આપવામાં આવ્યો છે;

૧૩. ઉપરોક્ત સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને, અપીલકર્તા – વીમા કંપની માટે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલશ્રી પ્રાર્થના કરે છે કે આ અપીલમાં ગુણદોષ હોવાથી,

તેને મંજૂર કરવામાં આવે અને અપીલકર્તા – કંપનીને ૨૫% ની હદ સુધી જવાબદાર ઠેરવતા એવોર્ડના ભાગને રદ અને બાતલ કરવામાં આવે.

૧૪. બીજી બાજુ, દાવેદારો માટે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલશ્રી સુશ્રી પૌરમી શેઠ દ્વારા આ અપીલનો ભારપૂર્વક વિરોધ કરવામાં આવ્યો છે. સુશ્રી શેઠના જણાવ્યા મુજબ, એવોર્ડ પસાર કરવામાં ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા કાયદાની કોઈ ભૂલની વાત તો દૂર, કોઈ ભૂલ કરવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય નહીં. સુશ્રી શેઠ સબમિટ કરશે કે જો આ અદાલત ખાતરીપૂર્વક માને છે કે અકસ્માત માટે ટ્રક ડ્રાઇવરને ૧૦૦% ઉપેક્ષિત ઠેરવવો જોઈતો હતો, તો સમગ્ર જવાબદારી સામાવાળા નં. ૯ એટલે કે નેશનલ ઇન્સ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ પર લાદવી જોઈએ જેની પાસે ટ્રકનો વીમો ઉતારેલ છે. સુશ્રી શેઠ સબમિટ કરશે કે સ્વર્ગવાસી સરકારી કર્મચારી હતા. તેઓ ૪૯ વર્ષના હતા. તેમના મૃત્યુ સમયે તેમનો વાસ્તવિક પગાર મહિને રૂ. ૧૦,૪૦૦/– હતો. તેઓ સબમિટ કરશે કે સ્વર્ગવાસી પાસે આશરે ૧૦ વર્ષની સેવા બાકી હતી અને તે સમયગાળા દરમિયાન, તેમની સંભવિત આવક મહિને આશરે રૂ. ૨૧,૦૦૦/– થઈ શકી હોત. આવા સંજોગોમાં, સુશ્રી શેઠના જણાવ્યા મુજબ, ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા વિવિધ શિર્ષકો હેઠળ મંજૂર કરાયેલી વળતરની રકમમાં કોઈ હસ્તક્ષેપની જરૂર નથી.

૧૫. સામાવાળા નં. ૯ માટે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલશ્રી શ્રી દક્ષેશ મહેતાએ સબમિટ કર્યું કે જો તેમના અસીલ પર ૧૦૦% જવાબદારી લાદવાની હોય, તો તેઓ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા મંજૂર કરાયેલા વળતરના પ્રમાણ (ક્વોન્ટમ) અંગે રજૂઆત

કરવા માંગશે. શ્રી મહેતાના જણાવ્યા મુજબ, સંભવિત આવકને ધ્યાનમાં લેવામાં ટ્રિબ્યુનલે ગંભીર ભૂલ કરી છે. વાસ્તવમાં, શ્રી મહેતાના જણાવ્યા મુજબ, ટ્રિબ્યુનલે અકસ્માત સમયે મેળવેલા વાસ્તવિક પગારને ધ્યાનમાં રાખવો જોઈતો હતો. શ્રી મહેતા સબમિટ કરશે કે રૂ. ૨૫,૮૫,૦૦૦/– નો એવોર્ડ ઊંચી બાજુએ છે અને સ્વર્ગવાસી તેમના અવસાન સમયે મેળવતા હતા તે વાસ્તવિક પગારને ૩૦% વધારા સાથે ધ્યાનમાં રાખીને ઘટાડવો જોઈએ. શ્રી મહેતાએ **શ્રીરામ જનરલ ઈન્સ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ વિ. શાણાભાઈ ગોવિંદભાઈ તડવી [તારીખ ૧૭ મી જુલાઈ ૨૦૧૮ ના રોજ નક્કી કરાયેલ ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૨૩૭૨ ની ૨૦૧૪] ના કેસમાં આ નામદાર કોર્ટની કો–ઓર્ડિનેટ બેંચના નિર્ણય પર મજબૂત આધાર રાખ્યો છે.**

૧૬. દાવેદારો માટે ઉપસ્થિત વિદ્ધાન વકીલશ્રી સુશ્રી શેઠે, શ્રી મહેતાની રજૂઆતોના પ્રત્યુત્તરમાં સબમિટ કર્યું કે શ્રી મહેતા વળતરની રકમ અંગે કઈ પણ દલીલ કરી શકે નહીં. સુશ્રી શેઠે સબમિટ કર્યું કે સામાવાળા નં. ૯ વીમા કંપની દ્ધારા કોઈ અપીલ કરવામાં આવી ન હોવાથી, તેને અન્ય વીમા કંપની દ્ધારા કરવામાં આવેલી અપીલમાં કશું પણ કહેવાનો અધિકાર નથી.

૧૭. સુશ્રી શેઠની ઉપરોક્ત રજૂઆતો અંગે, શ્રી મહેતાએ ૧૯૮૫ જીએલઆર ૧૨૪૨ પર રિપોર્ટ થયેલ **પ્રકાશચંદ્ર કાંતિલાલ વિ. શાંતિલાલ રાગિલદાસ**ના કેસમાં આ નામદાર કોર્ટની ડિવિઝન બેંચના નિર્ણય તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું જેમાં આ અદાલતે એવો દષ્ટિકોણ અપનાવ્યો છે કે સિવિલ પ્રોસિજર કોડ

(ટૂંકમાં, 'સી.પી.સી.') ના ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ ની જોગવાઈઓ હેઠળ, અદાલત પાસે વળતરની યોગ્ય રકમ નક્કી કરવાના હેતુ માટે યોગ્ય હુકમ પસાર કરવાની પૂરતી ક્ષેત્રાધિકાર સત્તા છે. સુશ્રી શેઠે સબમિટ કર્યું કે ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ નો સિદ્ધાંત વર્તમાન કેસની હકીકતોને લાગુ કરી શકાય નહીં.

<u>વિશ્લેષણ:</u>

૧૮. પક્ષકારો માટે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલશ્રીઓને સાંભળ્યા પછી અને રેકોર્ડ પરની સાહિત્યમાંથી પસાર થયા પછી, અમારી વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થતો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે શું આક્ષેપિત હુકમ પસાર કરવામાં ટ્રિબ્યુનલે કોઈ ભૂલ કરી છે કે કેમ.

૧૯. બંને બાજુએ રજૂ કરાયેલી પરસ્પર વિરોધી રજૂઆતો પર ધ્યાન આપતા પહેલા, અમે વિવિધ શિર્ષકો હેઠળ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા મંજૂર કરાયેલી રકમ અંગેના ચાર્ટને નીચે મુજબ પુનઃઉત્પાદિત કરીએ છીએ:

વળતર	**પડકાર હેઠળના એવોર્ડ મુજબ**
(એ) આશ્રિતતા લાભ	
(૧) વાસ્તવિક પગાર આવક	રૂ. ૧૦,૪૦૦ માસિક
(૨) સંભવિત આવક	રૂ. ૨૧,૦૦૦ માસિક

(૩) સ્વર્ગવાસી દ્વારા પોતાના પાછળ કરાયેલા ખર્ચની રકમની બાદબાકી	રૂ. ૭,૦૦૦ માસિક (૧/૩)
(૪) આશ્રિતતા લાભ	રૂ. ૧૪,૦૦૦ X ૧૨ મહિના = રૂ. ૧,૬૮,૦૦૦ વાર્ષિક
(૫) ગુણક	૧૪ વર્ષ
(એ) આશ્રિતતા લાભનું નુકસાન	રૂ. ૨૩,૫૨,૦૦૦
(બી) એસ્ટેટના નુકસાન માટે પરંપરાગત રકમ	રૂ. ૫૦,૦૦૦ (દુઃખ, આઘાત અને પીડા)
(સી) કન્સોર્ટિયમના નુકસાન માટે પરંપરાગત રકમ	રૂ. ૨૦,૦૦૦
(ડી) અંતિમ સંસ્કાર ખર્ચ	રૂ. ૩,૦૦૦
(ઇ) અન્ય કોઈ શિર્ષક (ગ્રેચ્યુઈટી અને પેન્શન)	રૂ. ૧,૫૦,૦૦૦
(એફ) કુલ વળતર	રૂ. ૨૫,૮૫,૦૦૦
(જી) વ્યાજ દર	૯%

૨૦. અમે હવે **શ્રીરામ જનરલ ઈન્સ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ (સુપ્રા)** ના કેસમાં આ અદાલતની ડિવિઝન બેંચ તરફ જોઈએ છીએ. સદર નિર્ણયમાં, કો-ઓર્ડિનેટ બેંચે આવકમાં ભવિષ્યના વધારાને મંજૂર કરવાના પ્રશ્ન પર વિચાર કર્યો હતો. આ અદાલતે એવો દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો હતો કે ભવિષ્યના વધારા માટે આવકમાં વધારો એ સામાન્ય નિયમ હોવો જોઈએ, વધુ વધારો મંજૂર કરવો એ અપવાદ હોવો જોઈએ. આ અદાલતે એવો દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો હતો કે લાંબા સમયગાળા દરમિયાન સરકારી કર્મચારીનો પ્રોજેક્ટેડ પગાર માત્ર દર્શાવવો, જે સમય જતાં સ્થિર વધારો દર્શાવે છે, તેવો એક અપવાદરૂપ સંજોગ બનશે નહીં. અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવવાનું આગળ વધાર્યું:

"૫. આપણે પ્રથમ ભવિષ્યના વધારા માટે આવકમાં વધારો મંજૂર કરવાના પ્રશ્ન પર વિચાર કરીશું. સરલા વર્મા (શ્રીમતી) અને અન્ય વિ. દિલ્હી ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન અને અન્ય (૨૦૦૯) ૬ એસસીસી ૧૨૧ પર રિપોર્ટ થયેલ કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતની બે ન્યાયાધીશોની બેંચે અકસ્માતના કેસોમાં વળતરની ગણતરીની આસપાસના અનેક મુદ્દાઓને પ્રમાણભૂત કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો, પછી ભલે તે જીવલેણ હોય કે ઈજાના. આ મુદ્દાઓમાં ગુણકની પસંદગી, આવકમાં ભવિષ્યનો વધારો અને મૃત્યુના કિસ્સામાં સ્વર્ગવાસીના વ્યક્તિગત ખર્ચ માટે બાદબાકીનો સમાવેશ થાય છે. આ ચુકાદા પછી પણ,

મુદ્દાઓમાં પૂર્ણ એકરૂપતા આવી ન હતી. સરલા વર્મા (શ્રીમતી) અને અન્ય (સુપ્રા) ના કેસમાં ચુકાદાના રેશિયોથી અલગ પડતા અથવા તેની સ્પષ્ટતા કરતા અને ક્યારેક તેને પ્રશ્નાસ્પદ કરતા સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાઓ હતા. એક સંદર્ભ પર, રેશ્મા કુમારી અને અન્ય વિ. મદન મોહન અને અન્ય (૨૦૧૩) ૯ એસસીસી ૬૨ પર રિપોર્ટ થયેલ કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેંચે સરલા વર્મા (શ્રીમતી) અને અન્ય (સુપ્રા) ના કેસમાં જે કહેવામાં આવ્યું હતું તેને મોટા પ્રમાણમાં સમર્થન આપ્યું હતું. મુદ્દાઓએ હજુ પણ શમવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. વધુ સંદર્ભ પર પ્રણય સેઠી અને અન્ય (સુપ્રા) ના કેસમાં બંધારણીય બેંચે ફરી એકવાર આવા તમામ વિવાદાસ્પદ મુદ્દાઓ હાથ પર લીધા અને નાના ફેરફારો કરીને સરલા વર્મા (શ્રીમતી) અને અન્ય (સુપ્રા) ના કેસમાં આપેલી સૂચનાઓને મોટા પ્રમાણમાં સમર્થન આપ્યું. બંધારણીય બેંચના તારણો નીચે મુજબ હતા:

"૬૧. ઉપરોક્ત વિશ્લેષણને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે અમારા તારણો નોંધવા આગળ વધીએ છીએ:-

(*i*) સંતોષ દેવીમાં બે ન્યાયાધીશોની બેંચને આ મામલો મોટી બેંચને મોકલવાની યોગ્ય સલાહ આપવી જોઈતી હતી કારણ કે તે સરલા વર્મા, કો-ઓર્ડિનેટ બેંચ દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદા કરતાં

વિપરીત દષ્ટિકોણ લઈ રહી હતી. કારણ કે સમાન સક્ષમતા ધરાવતી કો–ઓર્ડિનેટ બેંચ બીજી કો–ઓર્ડિનેટ બેંચ દ્વારા ઠરાવવામાં આવ્યા સિવાયનો વિપરીત દષ્ટિકોણ લઈ શકે નહીં.

(ii) રાજેશમાં અગાઉના સમયે આપવામાં આવેલા રેશ્મા કુમારીના નિર્ણય નોંધવામાં આવ્યો ન હોવાથી, રાજેશનો નિર્ણય બંધનકર્તા પૂર્વદ્રષ્ટાંત નથી.

(iii) આવક નક્કી કરતી વખતે, ભવિષ્યની શક્યતાઓ તરફ સ્વર્ગવાસીની આવકમાં વાસ્તવિક પગારના ૫૦% નો ઉમેરો કરવો જોઈએ, જ્યાં સ્વર્ગવાસી પાસે કાયમી નોકરી હતી અને તેઓ ૪૦ વર્ષથી ઓછી ઉંમરના હતા. જો સ્વર્ગવાસીની ઉંમર ૪૦ થી ૫૦ વર્ષની વચ્ચે હોય, તો ૧૫% નો ઉમેરો થવો જોઈએ [જ્યાં ૫૦ થી ૬૦ વર્ષ વચ્ચે હોય]. જો સ્વર્ગવાસી ૪૦ થી ૫૦ વર્ષની વચ્ચે હોય તો ઉમેરો ૩૦% હોવો જોઈએ. જો સ્વર્ગવાસી ૫૦ થી ૬૦ વર્ષની વચ્ચે હોય, તો ઉમેરો ૧૫% હોવો જોઈએ. વાસ્તવિક પગારને ટેક્સ બાદ કર્યા પછીનો વાસ્તવિક પગાર તરીકે વાંચવો જોઈએ.

(iv) જો સ્વર્ગવાસી સ્વ–રોજગારી ધરાવતા હતા અથવા નિશ્ચિત પગાર પર હતા, તો સ્વર્ગવાસી ૪૦ વર્ષથી ઓછી ઉંમરના હતા ત્યાં સ્થાપિત આવકના ૪૦% નો ઉમેરો જરૂરી બને છે. જ્યાં સ્વર્ગવાસી

૪૦ થી ૫૦ વર્ષની વચ્ચે હોય ત્યાં ૨૫% અને જ્યાં સ્વર્ગવાસી ૫૦ થી ૬૦ વર્ષની વચ્ચે હોય ત્યાં ૧૦% નો ઉમેરો ગણતરીની જરૂરી પદ્ધતિ ગણવી જોઈએ. સ્થાપિત આવકનો અર્થ ટેક્સ ઘટક બાદ કર્યા પછીની આવક થાય છે.

(v) મલ્ટિપ્લિકેન્ડ નક્કી કરવા માટે, વ્યક્તિગત અને રહેણીકરણીના ખર્ચ માટેની બાદબાકી માટે, ટ્રિબ્યુનલો અને અદાલતોને સરલા વર્માના ફકરા ૩૦ થી ૩૨ દ્વારા માર્ગદર્શન આપવામાં આવશે જેને અમે અગાઉ પુનઃઉત્પાદિત કર્યા છે.

(vi) ગુણકની પસંદગી સદર ચુકાદાના ફકરા ૪૨ સાથે વંચાતા સરલા વર્માના કોષ્ટકમાં દર્શાવ્યા મુજબ રહેશે.

(vii) ગુણક લાગુ કરવા માટે સ્વર્ગવાસીની ઉંમર આધાર હોવી જોઈએ.

(viii) પરંપરાગત શિર્ષકો પર વ્યાજબી આંકડા, એટલે કે, એસ્ટેટનું નુકસાન, કન્સોર્ટિયમનું નુકસાન અને અંતિમ સંસ્કાર ખર્ચ અનુક્રમે રૂ. ૧૫,૦૦૦/-, રૂ. ૪૦,૦૦૦/- અને રૂ. ૧૫,૦૦૦/- હોવા જોઈએ. ઉપરોક્ત રકમોમાં દર ત્રણ વર્ષે ૧૦% ના દરે વધારો થવો જોઈએ."

૬. આ ચુકાદાના ગુણથી, ભવિષ્યના વધારા માટે આવકમાં વધારો આપવાનો પ્રશ્ન મોટા પ્રમાણમાં પ્રમાણભૂત થયો છે. કલ્પના કરાયેલ કેસોનો એક સમૂહ એ છે જ્યાં સ્વર્ગવાસી પાસે કાયમી નોકરી હતી (જે ઘણીવાર પ્રોજેક્ટ કરવામાં આવે છે તેનાથી વિપરીત કાયમી નોકરી એ સરકારી નોકરીનું સમાનાર્થી નથી) અને કેસોનો બીજો સમૂહ એ હશે જ્યાં સ્વર્ગવાસી સ્વ-રોજગારી ધરાવતા હતા અથવા નિશ્ચિત પગાર પર હતા. સ્વર્ગવાસી કયા જૂથના છે અને તેમની ઉંમર પર આધાર રાખીને, આવકમાં ભવિષ્યનો વધારો નિર્ધારિત છે. સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા ઠરાવવામાં આવ્યા મુજબ તે દેશનો કાયદો બને છે. તેથી અદાલતો પાસે આ વલણનું પાલન કરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવશે.

૭. અમે સભાન છીએ કે પછીના ચુકાદાઓમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતની બે ન્યાયાધીશોની બેંચોએ નાનો ફેરફાર કર્યો છે. સમયના સંદર્ભમાં પ્રથમ હેમ રાજ (સુપ્રા) નો કેસ છે, જ્યાં સર્વોચ્ચ અદાલતે એ દલીલને બહાલ રાખી હતી કે જો રેકોર્ડ પરના પુરાવાઓ જરૂરી બનાવે તો, પ્રણય સેઠી અને અન્ય (સુપ્રા) ના કેસમાં સૂચવવામાં આવ્યા કરતાં વધુ અને ઉપર આવકમાં વધારો મંજૂર કરી શકાય છે. સમયના સંદર્ભમાં પછીનો કેસ સુરેશચંદ્ર બાગમલ દોશી અને અન્ય (સુપ્રા) ના કેસમાં હતો જ્યાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું કે અકસ્માત સમયે

સ્વર્ગવાસી ૨૫ વર્ષના હતા. તેઓ ખાનગી કંપનીમાં સેલ્સ એન્જિનિયર તરીકે કામ કરતા હતા. સર્વોચ્ચ અદાલતે ભવિષ્ય માટે પગારમાં ૧૦૦% વધારો મંજૂર કરતા ટ્રિબ્યુનલના નિર્ણયને માન્ય રાખ્યો હતો.

૮. ઉપરોક્ત પરથી એ જોઈ શકાય છે કે પ્રણય સેઠી અને અન્ય (સુપ્રા) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવેલ ભવિષ્યના વધારા માટે આવકમાં વધારો એ એક સામાન્ય નિયમ હોવો જોઈએ, વધુ વધારો મંજૂર કરવો એ અપવાદ હોવો જોઈએ. અપવાદરૂપ કેસોમાં, જ્યાં દર્શાવવામાં આવે કે સ્વર્ગવાસી યુવાન વ્યક્તિ હતા, અપવાદરૂપ શૈક્ષણિક લાયકાત ધરાવતા હતા, વધુ કમાણીની પ્રારંભિક ક્ષમતા દર્શાવી હતી અથવા જ્યાં સ્વર્ગવાસીની છેલ્લે પ્રાપ્ત થયેલી આવક વલણ કે તીવ્ર વધારો દર્શાવે છે, ત્યાં ફેરફારની પરવાનગી આપી શકાય છે. જોકે, લાંબા સમયગાળા દરમિયાન સરકારી કર્મચારીનો પ્રોજેક્ટેડ પગાર માત્ર દર્શાવવો, જે સમય જતાં સ્થિર વધારો દર્શાવે છે, તેવો એક અપવાદરૂપ સંજોગ બનશે નહીં. જેમ સૌ જાણે છે, કાયમી સરકારી કર્મચારીઓનું પગાર માળખું સુવ્યાખ્યાયિત હોય છે. આવકમાં વધારાના બે મુખ્ય સ્ત્રોતો સમયાંતરે ઈજાફા (*increment*) અને મોંઘવારી ભથ્થામાં વધારો છે. જ્યારે મોંઘવારી ભથ્થું ફુગાવ્યાનું ધ્યાન રાખે છે અને કર્મચારીનું પે

પેકેજ વધતી કિંમતો સાથે તાલ મિલાવતું રહે તે સુનિશ્ચિત કરે છે, ત્યારે વાર્ષિક ઈજાફા લાંબી સેવા માટેના ઈનામ અને સમય વીતવા તથા સિનિયોરિટી સાથે કર્મચારીનું યોગદાન વધુ હશે તેની માન્યતા જેવા વધુ હોય છે. દાવેદારો સરકારી કર્મચારીના અકસ્માતે મૃત્યુ પછી વર્ષોના સમયગાળા દરમિયાનનો પ્રોજેક્ટેડ પગાર રજૂ કરીને એવી દલીલ કરી શકે નહીં કે અપવાદરૂપ કેસ હોવાથી ભવિષ્ય માટે આવકમાં વધારો સર્વોચ્ચ અદાલતના પ્રણય સેઠી અને અન્ય (સુપ્રા) ના ચુકાદાથી વિચલન ધરાવતો હોવો જોઈએ. તારણમાં, અમે સ્વર્ગવાસીની ઉંમરને ધ્યાનમાં રાખીને આવકમાં ૩૦% વધારાના નિર્દેશને વળગી રહીએ છીએ.

૯. અમે હવે આશ્રિતતા લાભના નુકસાનની ગણતરી હાથ ધરી શકીએ છીએ. નોંધાયા મુજબ, સ્વર્ગવાસીનો છેલ્લો પગાર રૂ. ૧૭,૭૦૦/- હતો. ઈનકમ ટેક્સ રેડી રેકનર દર્શાવશે કે વિચારણા હેઠળના વર્ષ માટે કર મુક્તિ માટેની થ્રેશોલ્ડ મર્યાદા રૂ. ૧,૮૦,૦૦૦/- હતી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, વ્યક્તિની વાર્ષિક રૂ. ૧,૮૦,૦૦૦/- સુધીની આવક સુધી, કોઈ ટેક્સ જવાબદારી રહેશે નહીં. અમે એ વાતની પણ જ્યુડિશિયલ નોટિસ લઈ શકીએ છીએ કે ઈનકમ ટેક્સ એક્ટ પી.એફ. અને પી.પી.એફ. જેવી યોજનાઓમાં કરદાતા દ્વારા કરવામાં આવતા ચોક્કસ રોકાણોના સંદર્ભમાં બાદબાકીની જોગવાઈ કરે છે.

સ્વર્ગવાસીનો માસિક પગાર રૂ. ૧૭,૭૦૦/– ધ્યાનમાં લેતાં વાર્ષિક પગાર રૂ. ૨,૧૨,૪૦૦/– થશે. જ્યારે મૂળભૂત કર મુક્તિ મર્યાદા પોતે જ રૂ. ૧,૮૦,૦૦૦/– હોય, ત્યારે આવી કર બચત યોજનાઓમાં સ્વર્ગવાસી દ્વારા અમુક રોકાણ ધારીને પણ માન્ય બાદબાકી ધ્યાનમાં લેતાં તે વર્ષ માટે તેમના પર કોઈ ટેક્સ જવાબદારી રહેશે નહીં. રૂ. ૨,૧૨,૪૦૦/– ના ચોખ્ખા પગાર પર અમે ભવિષ્ય માટે 30% વધારો કરીએ છીએ અને તેથી સંભવિત આવક તરીકે માસિક રૂ. ૨૩,૭૨૦/– એટલે કે વાર્ષિક રૂ. ૨,૭૬,૧૨૦/– પર પહોંચીએ છીએ. તેનો ૧/૪ ભાગ અથવા રૂ. ૬૯,030/– સ્વર્ગવાસીના વ્યક્તિગત ખર્ચ માટે બાદ કરવામાં આવશે અને ચોખ્ખા રૂ. ૨,૦૭,૦૯૦/– રહેશે જે રાઉન્ડ ઓફ કરીને રૂ. ૨,૦૭,૧૦૦/– થશે જે કુટુંબ માટે પ્રતિ વર્ષ આશ્રિતતા લાભનું નુકસાન થશે. ૧3 નો ગુણક આશ્રિતતાના નુકસાનને રૂ. ૨૬,૯૨,300/– પર લાવશે. આમાં, અમે રૂ. ૨૭,૬૨,300/– ચૂકવવાપાત્ર ચોખ્ખું વળતર નક્કી કરવા માટે વિવિધ પરંપરાગત શિર્ષકો હેઠળ કુલ રૂ. ૭૦,૦૦૦/– ઉમેરી શકીએ છીએ. ટ્રિબ્યુનલે રૂ. 3૨,૨૫,૦૦૦/– મંજૂર કર્યા હોવાથી તેથી રૂ. ૪,૬૨,૭૦૦/– નો ઘટાડો થાય છે. વીમા કંપનીની અપીલ આ હદ સુધી સફળ થાય છે. ક્લેમ્સ ટ્રિબ્યુનલ પાસે રોકાયેલી

રકમમાંથી આવી રકમ બાદ કરવામાં આવશે. બાકીની રકમ દાવેદારોની તરફેણમાં મુક્ત કરી શકાશે.

ફર્સ્ટ અપીલનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. R & P પરત મોકલવા."

૨૧. આમ, આ અદાલતે એવો દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો કે લાંબા સમયગાળા દરમિયાન સરકારી કર્મચારીનો પ્રોજેક્ટેડ પગાર માત્ર દર્શાવવો, જે સમય જતાં સ્થિર વધારો દર્શાવે છે, તે ભવિષ્યના વધારા માટે આવકમાં વધારો ધ્યાનમાં લેવાના હેતુથી એવો કોઈ એક અપવાદરૂપ સંજોગ બનશે નહીં. આ અદાલતે એવો દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો કે દાવેદારો સરકારી કર્મચારીના અકસ્માતે મૃત્યુ પછી વર્ષોના સમયગાળા દરમિયાનનો પ્રોજેક્ટેડ પગાર રજૂ કરીને એવી દલીલ કરી શકે નહીં કે આ એક અપવાદરૂપ કેસ હોવાથી ભવિષ્ય માટે આવકમાં વધારો સર્વોચ્ચ અદાલતના **પ્રણય સેઠી અને અન્ય (સુપ્રા)** ના કેસમાં નિર્ણયથી વિચલન ધરાવતો હોવો જોઈએ. છેવટે, આ અદાલતે સ્વર્ગવાસીની ઉંમરને ધ્યાનમાં રાખીને આવકમાં ૩૦% વધારાના નિર્દેશનું પાલન કર્યું.

૨૨. વિચારણા હેઠળ આવતો મુખ્ય મુદ્દો સી.પી.સી. ના ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ ની જોગવાઈઓ લાગુ કરવા અંગેનો છે. સી.પી.સી. નો ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ નીચે મુજબ વંચાય છે:

"૩૩. અપીલ અદાલતની સત્તા. – *અપીલ અદાલત પાસે એવું કોઈ હુકમનામું પસાર કરવાની અને એવો કોઈ હુકમ કરવાની સત્તા રહેશે જે*

પસાર થવો જોઈતો હતો અથવા કરવો જોઈતો હતો અને કેસમાં જરૂરી હોય તેવો વધુ કે અન્ય હુકમનામું અથવા હુકમ કરવાની સત્તા રહેશે, અને આ સત્તાનો ઉપયોગ અદાલત દ્વારા અપીલ હુકમનામાના માત્ર એક ભાગ અંગે હોવા છતાં કરી શકાશે અને તમામ કે કોઈ સામાવાળા અથવા પક્ષકારોની તરફેણમાં કરી શકાશે, જોકે આવા સામાવાળાઓ અથવા પક્ષકારોએ કોઈ અપીલ કે વાંધો દાખલ કર્યો ન હોય (અને જ્યાં ક્રોસ–દ્વારા હુકમનામા હોય અથવા જ્યાં એક જ દવામાં બે કે વધુ હુકમનામા પસાર કરવામાં આવ્યા હોય, ત્યાં તમામ કે કોઈ હુકમનામાના સંદર્ભમાં ઉપયોગ કરી શકાશે, જોકે આવા હુકમનામા સામે અપીલ દાખલ કરવામાં આવી ન હોય):

પરંતુ અપીલ અદાલત કલમ ૩૫ હેઠળ એવા કોઈ વાંધાને અનુસરીને કોઈ હુકમ કરશે નહીં કે જેના પર જે અદાલતના હુકમનામા સામે અપીલ કરવામાં આવી છે તેણે એવો હુકમ કરવાનું છોડી દીધું હોય કે ઈનકાર કર્યો હોય.

દૃષ્ટાંત

એ, એક્સ અથવા વાય પાસે તેના બાકી નીકળતા નાણાંની રકમનો દાવો કરે છે, અને બંને સામેના દાવામાં એક્સ સામે હુકમનામું મેળવે છે. એક્સ અપીલ કરે છે અને એક્સ અને વાય સામાવાળા છે. અપીલ

અદાલત એક્સ ની તરફેણમાં નિર્ણય કરે છે. તેની પાસે વાચ સામે હુકમનામું પસાર કરવાની સત્તા છે."

૨૩. સી.પી.સી. ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ હેઠળ અપીલ અદાલતની સત્તા અંગેના મુદ્ધા પર અલ્હાબાદ હાઈકોર્ટની ફુલ બેંચ દ્વારા આશરે નવ દાયકા પહેલાં વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો. રંગમ લાલ વિ. ઝાંડુ, આઈએલઆર ૩૪ ઓલ ૩૨ માં, અદાલતે અવલોકન કર્યું કે આ નિયમની ભાષા "નિઃશંકપણે ખૂબ વ્યાપક છે", પરંતુ તેણે એક સિદ્ધાંત આપ્યો જે અપીલ અદાલતે આ નિયમ હેઠળ તેની અત્યંત વ્યાપક સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવો જ જોઈએ. સિદ્ધાંત આ રીતે ઘડવામાં આવ્યો હતો:

"ઓર્ડર ૪૧, રૂલ ૩૩ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી વખતે અદાલતોએ સિવિલ પી.સી. ની અન્ય જોગવાઈઓ કે કોર્ટ ફીઝ એક્ટ કે કાયદાની સમયમર્યાદા (લો ઓફ લિમિટેશન) ને વિસરવી જોઈએ નહીં".

૨૪. દિલ્હી હાઈકોર્ટે મુનાવરી બેગમ અને અન્ય વિ. કિશન કુમાર અને અન્ય ૧(૧૯૯૨) એસીસી ૪૯૦ પર રિપોર્ટ થયેલ કેસમાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

"મારા મતે, કયા સંજોગોમાં આ સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકાય તે અંગે કોઈ સખત અને ઝડપી નિયમ બનાવી શકાય નહીં અને દરેક કેસ તેની પોતાની હકીકતો પર આધારિત હોવો જોઈએ. સામાન્ય રીતે

અપીલ અદાલત ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને હુકમનામામાં હસ્તક્ષેપ કરશે નહીં. જોકે આ નિયમ વ્યાપક શબ્દોમાં વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ તેનો ઉપયોગ વિવેકબુદ્ધિથી કરવાનો રહે છે અને એવા કેસોમાં જ્યાં પક્ષકારની તરફેણમાં આવા ઉપયોગ માટે એવા હુકમનામામાં પણ હસ્તક્ષેપ જરૂરી બને છે જે સંમતિ કે સ્વીકાર દ્વારા આખરી બની ગયું હોય જેથી અદાલત પક્ષકારોના અધિકારોનું સમાયોજન કરી શકે. આ નિયમ આખરી બની ગયેલા હુકમનામાને પુનઃશરૂ કરવાનો અનિયંત્રિત અધિકાર આપતો નથી માત્ર એટલા માટે કે અપીલ અદાલત જે અદાલતના હુકમ સામે અપીલ થઈ છે તેના અભિપ્રાય સાથે સંમત નથી અને પુરાવાની કદર પરની હકીકતના તારણો અપીલ અદાલત દ્વારા હળવાશથી ફગાવી શકાય નહીં:

હું વધુ ઉમેરી શકું છું કે અપીલ અદાલત ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા મંજૂર કરાયેલ વળતરની રકમ વધારી કે ઘટાડી શકે છે, અકસ્માતના કેસમાં, જે ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ ની જોગવાઈ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને સામેના પક્ષકારની ઉપેક્ષાના કારણે બન્યો હતો અને મોટર વાહન અધિનિયમની કલમ ૧૧૦-D હેઠળની અપીલોના કેસોમાં પણ સદર જોગવાઈમાં આપેલા સિદ્ધાંતનું પાલન કરવામાં કોઈ બાધ રહેશે નહીં. મુકદ્દમાબાજીને ટૂંકી કરવા અને ચોક્કસ અપવાદરૂપ

કેસોમાં ન્યાયના હેતુઓને શ્રેષ્ઠ રીતે પ્રાપ્ત કરવા માટે આ માત્ર અપીલ અદાલત માટે સક્ષમ જ નથી પરંતુ જે અપીલ કરાયેલા હુકમનામા કે હુકમ પસાર કર્યા પછી બન્યા હોય તેવી ઘટનાઓની નોંધ લેવી અને પક્ષકારોના અધિકારોને સરભર કરવા તેની ફરજ હોઈ શકે છે જે અહીંનો કેસ નથી."

૨૫. દિલ્હી હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેંચે ફર્ટિલાઈઝર કોર્પોરેશન ઓફ ઈન્ડિયા લિમિટેડ, નવી દિલ્હી વિ. આઈ.ડી. આઇ મેનેજમેન્ટ (યુ.એસ.એ) અને અન્ય એઆઇઆર ૧૯૮૪ દિલ્હી ૩૩૩ પર રિપોર્ટ થયેલ કેસમાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું:

"મારા મતે વર્તમાન કેસમાં ઓર્ડર ૪૧, રૂલ ૩૩ ને યોગ્ય રીતે લાગુ કરી શકાય નહીં. આવી સત્તાનો ઉપયોગ અપવાદરૂપ કેસોમાં કરવાનો હોય છે જ્યારે તેનો ઉપયોગ ન કરવાથી વિવિધ પક્ષકારોના અધિકારોના સમાયોજનમાં મુશ્કેલીઓ ઊભી થશે. (જુઓ રામેશ્વર પ્રસાદ વિ. શંભેહારી લાલ, એઆઇઆર ૧૯૬૩ એસસી ૧૯૦૧). એ સાચું છે કે ઓર્ડર ૪૧, રૂલ ૩૩ વ્યાપક શબ્દોમાં વ્યક્ત થયેલ છે, પરંતુ તેને વિવેકબુદ્ધિથી લાગુ કરવાનો રહે છે. તેને એવા કેસોમાં લાગુ કરવો જોઈએ જ્યાં અપીલકર્તાની તરફેણમાં હસ્તક્ષેપ માટે એવા હુકમનામામાં પણ હસ્તક્ષેપ જરૂરી બને છે જે સ્વીકાર કે સંમતિથી આખરી બની ગયું હોય, જેથી અદાલત પક્ષકારોના અધિકારોનું સમાયોજન કરી શકે. જો અપીલ અદાલત એવા તારણ પર પહોંચે છે

જે જે અદાલતમાંથી અપીલ થઈ છે તેના કરતાં અસંગત હોય અને અપીલકર્તા દ્વારા દાવો કરાયેલા અધિકારને સમાયોજિત કરવામાં એવા વ્યક્તિને દાદ આપવી જરૂરી જણાય જેણે અપીલ કરી નથી, તો ઓર્ડર ૪૧, રૂલ ૩૩ હેઠળની સત્તા યોગ્ય રીતે લાગુ કરી શકાય. (જુઓ કમિશનર ઓફ ઇનકમ-ટેક્સ, અસમ, ત્રિપુરા અને મણિપુર વિ. પાનબારી ટી કંપની લિમિટેડ, એઆઇઆર ૧૯૬૫ SC ૧૮૭૧). જેમ સર્વોચ્ચ અદાલતે કહ્યું છે:

"જોકે આ નિયમ દ્વારા આખરી બની ગયેલા હુકમનામાને પુનઃશરૂ કરવાનો કોઈ અનિયંત્રિત અધિકાર આપવામાં આવતો નથી માત્ર એટલા માટે કે અપીલ અદાલત જે અદાલતમાંથી અપીલ થઈ છે તેના અભિપ્રાય સાથે સંમત નથી.""

૨૬. બિહાર સપ્લાય સિન્ડિકેટ વિ. એશિયાટિક નેવિગેશન, (૧૯૯૩) ૨ એસસીસી ૬૩૯ (એઆઇઆર ૧૯૯૩ એસસી ૨૦૫૪) (પાના નં. ૨૦૬૩ પર) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

"૨૯. સાચા અર્થમાં નિયમ ત્રણ ભાગમાં છે. પ્રથમ ભાગ અપીલ અદાલતને અપીલમાં કેસની જરૂરિયાત મુજબના હુકમો પસાર કરવા માટે ખૂબ જ વ્યાપક સત્તાઓ આપે છે. બીજો ભાગ એવું કલ્પન કરે છે કે આ વ્યાપક સત્તાનો ઉપયોગ અપીલ અદાલત દ્વારા અપીલ

હુકમનામાના માત્ર એક ભાગ અંગે હોવા છતાં કરવામાં આવશે અને તમામ અથવા કોઈપણ સામાવાળા અથવા પક્ષકારોની તરફેણમાં કરી શકાશે, જોકે આવા સામાવાળાઓ અથવા પક્ષકારોએ કોઈ અપીલ કે વાંધો દાખલ કર્યો ન હોય. ત્રીજો ભાગ ત્યાં છે જ્યાં ક્રોસ-દાવાઓમાં હુકમનામા પસાર કરવામાં આવ્યા હોય અથવા જ્યાં એક જ દાવામાં બે કે તેથી વધુ હુકમનામા પસાર કરવામાં આવ્યા હોય, આ સત્તાનો ઉપયોગ તમામ અથવા કોઈપણ હુકમનામાના સંદર્ભમાં કરવા નિર્દેશિત કરવામાં આવે છે, જોકે આવા હુકમનામા સામે કોઈ અપીલ દાખલ કરવામાં આવી ન હોય."

૨૭. સિવિલ પ્રોસિજર કોડ (સીપીસી) ના ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ હેઠળની અપીલના વ્યાપ અને મર્યાદા પર **મહંત ધનગીર વિ. મદન મોહન, એઆઈઆર ૧૯૮૮ એસસી પ૪** ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા વિચારણા કરવામાં આવી હતી અને સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

"રૂલ ૩૩ હેઠળની સત્તાનો વ્યાપ માત્ર અપીલકર્તા અને સામાવાળા વચ્ચે જ નહીં, પરંતુ સામાવાળા અને સહ-સામાવાળાઓ વચ્ચેના કોઈપણ પ્રશ્નનો નિર્ણય કરવા માટે પૂરતો વ્યાપક છે. અપીલ અદાલત કેસના સંજોગોમાં જે પસાર થવો જોઈતો હતો તેવો કોઈ પણ હુકમનામું કે હુકમ પસાર કરી શકે છે. અપીલ અદાલત કેસની જરૂરિયાત મુજબ અન્ય હુકમનામું કે હુકમ પણ પસાર કરી શકે છે.

ઓર્ડર ૪૧, રૂલ ૩૩ માં વપરાયેલા "કેસની જરૂરિયાત મુજબ" શબ્દો ન્યાયના હેતુઓને સિદ્ધ કરવા માટે અપીલ અદાલતને કોઈપણ હુકમ કે હુકમનામું પસાર કરવા સક્ષમ બનાવવા માટે વ્યાપક પદાવલીમાં મૂકવામાં આવ્યા છે. તો પછી મર્યાદા શું હોવી જોઈએ? અમને ખાસ મર્યાદાઓ જણાતી નથી. અમે કોઈ ઉદાર અર્થઘટન આપી રહ્યા નથી. નિયમ પોતે જ પૂરતો ઉદાર છે. અમે જોઈ શકીએ તેવી એકમાત્ર મર્યાદા આ હોઈ શકે છે: નીચેની અદાલત સમક્ષના પક્ષકારો અપીલ અદાલત સમક્ષ હોવા જોઈએ. ઉપસ્થિત કરાયેલો પ્રશ્ન નીચેની અદાલતના ચુકાદાઓમાંથી યોગ્ય રીતે ઉદ્ભવવો જોઈએ. જો આ બે જરૂરિયાતો પૂરી થાય છે, તો અપીલ અદાલત નીચેની અદાલતના ચુકાદા અથવા હુકમનામાના કોઈપણ ભાગ સામેના કોઈપણ વાંધા પર વિચાર કરી શકે છે. તે અપીલના કોઈપણ પક્ષકાર દ્વારા રજૂ કરી શકાય છે. એ સાચું છે કે રૂલ ૩૩ હેઠળ અપીલ અદાલતની સત્તા વિવેકાધીન છે. પરંતુ પક્ષકારો વચ્ચે પૂર્ણ ન્યાય આપવા માટે રજૂ કરાયેલા તમામ પ્રશ્નોનો નિર્ણય કરવો એ ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિનો યોગ્ય ઉપયોગ છે. અદાલતે માત્ર તકનીકી બાબતો પર તે વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવાનો ઈનકાર કરવો જોઈએ નહીં."

૨૮. ઉપરોક્ત નિર્ણય દિલ્હી ઈલેક્ટ્રિક સપ્લાય અંડરટેકિંગ વિ. વસંતી દેવી, એઆઈઆર ૨૦૦૦ એસસી ૪૩ ના કેસમાં પુનરાવર્તિત કરવામાં આવ્યો હતો.

૨૯. હવે આપણે સિવિલ પ્રોસિજર કોડના ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ ના સંદર્ભમાં પ્રકાશચંદ્ર (સુપ્રા) ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણય પર નજર નાખીશું. આ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

"૩૦. વીમા કંપનીના વિદ્વાન વકીલશ્રીએ વધુમાં સબમિટ કર્યું કે કોઈપણ સંજોગોમાં અરજદારોની એ દલીલ સ્વીકારવી જોઈએ નહીં કે આ અદાલતે વીમા કંપનીને નુકસાની માટે સંયુક્ત રીતે અને વિભક્ત રીતે જવાબદાર ઠેરવવી જોઈએ કારણ કે દાવેદારોએ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા પસાર કરાયેલા એવોર્ડ સામે કોઈ અપીલ કરી નથી. અમારા મતે, ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેતાં આ અદાલત પાસે યોગ્ય હુકમ પસાર કરવાની પૂરતી ક્ષેત્રાધિકાર સત્તા છે જે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર થવો જોઈતો હતો. કોકસિંહ વિ. દેવકાબાઈ, એ.આઇ.આર ૧૯૭૬ એસસી ૬૩૪ ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ ની જોગવાઈઓ પર વિચાર કર્યા પછી શબ્દશઃ ઠરાવ્યું છે કે: "જે પસાર થવો જોઈતો હતો" પદાવલીનો અર્થ "કાયદાકીય રીતે જે પસાર થવો જોઈતો હતો" થાય છે અને જો અપીલ અદાલતનો એવો દૃષ્ટિકોણ હોય કે કાયદાકીય રીતે જે હુકમનામું પસાર થવું જોઈતું હતું તે વાસ્તવમાં નીચલી અદાલત દ્વારા પસાર કરવામાં આવ્યું ન હતું, તો તે કેસના ન્યાય માટે જરૂરી હોય તેવો વધુ કે અન્ય હુકમનામું કે હુકમ પસાર કરી શકે છે. ભરતભાઈ વિ.

મફતભાઈ, ૨૦ જીએલઆર ૫૧૭ ના કેસમાં આ અદાલતે પણ સમાન દૃષ્ટિકોણ અપનાવ્યો છે. તે કેસમાં અદાલતે એવા પ્રશ્ન પર વિચાર કરવાનો હતો કે શું મૂળ દાવેદારો કે જેઓ સામાવાળા નં. ૧ અને ૨ હતા તેમની તરફેણમાં સામાવાળા નં. ૩ અને ૪ સામે એવોર્ડ આપી શકાય, જોકે મૂળ દાવેદારો એવોર્ડના તે ભાગ સામે અપીલમાં આવ્યા ન હતા જેના દ્વારા સામાવાળા નં. ૩ અને ૪ ને મંજૂર થયેલ વળતર ચૂકવવાની તેમની જવાબદારીમાંથી મુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. પન્ના લાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે અને અન્ય, એઆઈઆર ૧૯૬૩ એસસી ૧૫૧૬ ના કેસમાં આપેલા નિર્ણય પર આધાર રાખીને, અદાલતે ઠરાવ્યું કે આ પ્રકારના કેસોમાં અદાલતે સિવિલ પ્રોસિજર કોડના ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ હેઠળ તેની સત્તાનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ અન્યથા મૂળ દાવેદારો અસહાય રહી જશે કારણ કે આપેલા કેસમાં દાવેદારો હુકમનામાનો અમલ કરવા અને એવોર્ડ હેઠળ જવાબદાર ઠેરવાયેલા સામાવાળાઓ પાસેથી હુકમનામા હેઠળ મળવાપાત્ર પૂર્ણ દાદ મેળવવા માટે અસમર્થ હોઈ શકે છે. પન્ના લાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે અને અન્ય (સુપ્રા) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે અપીલ મંજૂર કરતી વખતે અને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા મુક્ત કરાયેલા સહ–સામાવાળાઓ સામે વાદી–સામાવાળાની તરફેણમાં હુકમનામું આપીને ટ્રાયલ કોર્ટના હુકમનામાને રદ કરતી વખતે સિવિલ

પ્રોસિજર કોડના ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કર્યો હતો. બાબતની આ સ્થિતિને ધ્યાનમાં રાખીને, આ રજૂઆત પણ કોઈ તથ્ય વિનાની છે."

૩૦. પન્ના લાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે, એ.આઇ.આર એસસી ૧૫૧૬ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત, જ્યાં જસ્ટિસ દાસ ગુપ્તાએ સર્વોચ્ચ અદાલતનો ચુકાદો આપતાં અવલોકન કર્યું હતું:

"ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ ની માત્ર વાંચન પણ કોઈને પણ ખાતરી આપવા માટે પૂરતું છે કે વ્યાપક શબ્દોનો હેતુ અપીલ અદાલતને માત્ર અપીલકર્તા અને સામાવાળા વચ્ચે જ નહીં પરંતુ સામાવાળા અને સામાવાળા વચ્ચે પણ યોગ્ય લાગે તેવો હુકમ કરવાની સત્તા આપવાનો હતો. તે અપીલ અદાલતને માત્ર અપીલ મંજૂર કરીને કે ફગાવીને અપીલકર્તાને દાદ આપવા કે નકારવાની સત્તા જ નથી આપતું પરંતુ કોઈપણ સામાવાળાને "કેસની જરૂરિયાત મુજબ" એવી અન્ય દાદ આપવાની પણ સત્તા આપે છે. જ્યારે કલમના શબ્દો જ આ સ્થિતિને સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ કરે છે, ત્યારે દૃષ્ટાંત આ સ્થિતિને તર્કથી પર મૂકે છે."

૩૧. અમારા મતે, ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ ના વ્યાપ અંગેનો યોગ્ય નિર્ણય નિર્મલા બાલા વિ. બલાઈ ચંદ, એ.આઇ.આર ૧૯૬૫ એસસી ૧૮૭૪ માં જોવા મળે છે.

સર્વોચ્ચ અદાલતનો ચુકાદો જસ્ટિસ શાહ દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો અને પાના નં. ૧૮૮૪ પર પેરા ૨૨ માં તેમણે અવલોકન કર્યું છે:

"નિયમ નિઃશંકપણે વ્યાપક શબ્દોમાં વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે, પરંતુ તેનો ઉપયોગ વિવેકબુદ્ધિથી કરવાનો છે, અને એવા કેસોમાં જ્યાં અપીલકર્તાની તરફેણમાં હસ્તક્ષેપ કરવાથી એવા હુકમનામામાં પણ હસ્તક્ષેપ કરવો જરૂરી બને છે જે સ્વીકાર અથવા સંમતિ દ્વારા આખરી બની ગયું હોય જેથી અદાલત પક્ષકારોના અધિકારોનું સમાયોજન કરી શકે. જ્યાં અપીલમાં અદાલત એવા તારણ પર પહોંચે છે જે નીચલી અદાલતના અભિપ્રાય સાથે અસંગત હોય અને અપીલકર્તા દ્વારા દાવો કરાયેલા અધિકારને સમાયોજિત કરવામાં અપીલ ન કરનાર વ્યક્તિને દાદ આપવી જરૂરી હોય, ત્યાં ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તા યોગ્ય રીતે લાગુ કરી શકાય. જોકે, આ નિયમ આખરી બની ગયેલા હુકમનામાને પુનઃશરૂ કરવાનો અનિયંત્રિત અધિકાર આપતો નથી માત્ર એટલા માટે કે અપીલ અદાલત નીચલી અદાલતના અભિપ્રાય સાથે સંમત નથી."

૩૨. જસ્ટિસ શાહના ઉપરોક્ત અવલોકનો તદ્દન સ્પષ્ટ કરે છે કે જ્યારે અપીલકર્તાને કોઈ દાદ આપવામાં આવે અને તેની સમક્ષના અપીલકર્તાને દાદ આપતી વખતે, અપીલ અદાલત અને ટ્રાયલ કોર્ટના હુકમનામા વચ્ચે કોઈ વિરોધાભાસ ઊભો ન થાય તે જોવા માટે અપીલ અદાલતે પક્ષકારોના

અધિકારોનું સમાયોજન કરવું પડે, ત્યારે જ અપીલકર્તાના અધિકારોનું સમાયોજન કરતી વખતે અપીલ અદાલત માટે નીચલી અદાલતના હુકમનામામાં સુધારો કરવો કે હસ્તક્ષેપ કરવો ખુલ્લો રહે છે, જોકે નીચલી અદાલતના હુકમનામાના તે ભાગ સામે અપીલ કરવામાં આવી ન હોય; પરંતુ માત્ર અપીલ અદાલત ટ્રાયલ કોર્ટના અભિપ્રાય સાથે સંમત ન હોવાના કારણે આખરી બની ગયેલા હુકમનામાને પુનઃશરૂ કરવાનું અપીલ અદાલત માટે ખુલ્લું નથી.

૩૩. **જિયાની રામ અને અન્ય વિ. રામજીલાલ અને અન્ય, ૧૯૬૯ (૧) એસસીસી ૮૧૩** પર રિપોર્ટ થયેલ કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ફરી એકવાર જસ્ટિસ જી. સી. શાહ મારફતે અવલોકન કર્યું કે:

"સિવિલ પ્રોસિજર કોડના ઓર્ડર ૪૧, રૂલ ૩૩ ની જોગવાઈ આ કેસમાં ઊભી થતી સ્થિતિને પહોંચી વળવા માટે ઘડવામાં આવી હતી. જ્યાં સુધી તે મહત્વનું છે ત્યાં સુધી નિયમ પૂરો પાડે છે:

> *"અપીલ અદાલત પાસે એવો કોઈ હુકમનામું પસાર કરવાની અને એવો કોઈ હુકમ કરવાની સત્તા રહેશે જે પસાર થવો જોઈતો હતો અથવા કરવો જોઈતો હતો અને કેસની જરૂરિયાત મુજબ વધુ કે અન્ય હુકમનામું અથવા હુકમ કરવાની સત્તા રહેશે, અને આ સત્તાનો ઉપયોગ અદાલત દ્વારા અપીલ હુકમનામાના માત્ર એક ભાગ અંગે હોવા છતાં કરી શકાશે અને તમામ કે કોઈ સામાવાળા અથવા પક્ષકારોની તરફેણમાં કરી*

શકાશે, જોકે આવા સામાવાળાઓ અથવા પક્ષકારોએ કોઈ અપીલ કે વાંધો દાખલ કર્યો ન હોય." "જે પસાર થવો જોઈતો હતો" પદાવલીનો અર્થ "જે કાયદાકીય રીતે પસાર થવો જોઈતો હતો" થાય છે. જો અપીલ અદાલતનો એવો દષ્ટિકોણ હોય કે કોઈપણ હુકમનામું જે કાયદાકીય રીતે પસાર થવું જોઈતું હતું, પરંતુ વાસ્તવમાં ગૌણ અદાલત દ્વારા પસાર કરવામાં આવ્યું ન હતું, તો તે કેસનો ન્યાય માંગી લે તે મુજબ વધુ કે અન્ય હુકમનામું અથવા હુકમ પસાર કરી શકે છે."

૩૪. આપણે કર્ણાટક હાઈકોર્ટની ડિવિઝન બેંચના જી. એમ. કર્ણાટક સ્ટેટ રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન વિ. જે. ડી. સિગામણી [૧૯૯૯ એસીજે ૯૭૭] ના કેસમાં આપેલા નિર્ણયનો પણ સંદર્ભ આપી શકીએ છીએ, જેમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું છે:

"આજે સુનાવણી વખતે, કોર્પોરેશનનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા વિદ્વાન કૌન્સિલ શ્રી પવિને પ્રથમ તબક્કે સબમિટ કર્યું કે સામાવાળાઓ સામે એસ્ટોપલનો બાધ છે કારણ કે તેમણે નિર્દેશ કર્યો હતો કે ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા પસાર કરાયેલો હુકમ તેમની સંપૂર્ણ જાણમાં હતો અને તેમણે તે હુકમ સ્વીકારી લીધો હતો અને તેમણે સબમિટ કર્યું કે આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, તેમને હવે એવો દાવો કરવાની પરવાનગી આપી શકાય નહીં કે વળતરની રકમ વધારવી જોઈએ. તેમણે સામાવાળાઓના

સંદર્ભમાં એક પરિચિત દલીલ આગળ ધરી કે હુકમે આખરીતા ધારણ કરી લીધી છે અને સિવિલ પ્રોસિજર કોડના ઓર્ડર ૪૧ હેઠળ તેઓ તે હુકમનું સમર્થન કરવા માટે હકદાર બન્યા હોત પરંતુ તેમણે અપીલ કે ક્રોસ–વાંધા દાખલ કરવાનો પોતાનો અધિકાર જતો કર્યો હોવાથી તેઓ કાયદાકીય રીતે વધારો માંગવાથી વંચિત રહે છે. તેમની રજૂઆતોના સમર્થનમાં, તેમણે આ અદાલતના બે ડિવિઝન બેંચના નિર્ણયો તરફ મારું ધ્યાન દોર્યું, જેમાંનો પ્રથમ જયાકુંવર મણિલાલ શાહ અને અન્ય વિ. સિન્ડિકેટ બેંક, બનાવાસી, ઉત્તરા કન્નડ જિલ્લો અને અન્ય, અને બીજો મેસર્સ સિક્કા–એન–સિક્કા એન્જિનિયર્સ પ્રાઈવેટ લિમિટેડ બેંગલોર વિ. મેસર્સ કાર્ગો ટ્રાન્સપોર્ટ્સ, બેંગલોર છે. આ બંને કેસોમાં, આ અદાલતની ડિવિઝન બેંચે નાણાકીય હુકમનામા સંબંધિત સિવિલ કાર્યવાહીમાં અપીલ અદાલતના વ્યાપ પર વિચાર કરતી વખતે ઠરાવ્યું કે ઔપચારિક અપીલ કે ક્રોસ–વાંધાની ગેરહાજરીમાં સામાવાળા તરફથી હુકમનામામાં ફેરફાર માટેની અરજીને માન્ય રાખીને જવાબદારી વધારવાનું અદાલત માટે ખુલ્લું નથી. રઘુનાથ અને અન્ય વિ. કેદારનાથ, અને તુમ્મલા અચૈય્યા વિ. વેંકા નારસિંગારાવના નિર્ણયોમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા વધુ કે ઓછા પ્રમાણમાં સમાન દષ્ટિકોણ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં ફરીથી, સર્વોચ્ચ અદાલત સીપીસી ના ઓર્ડર ૪૧, રૂલ ૨૨ ના વ્યાપ અને

ક્ષેત્ર સાથે કામ કરી રહી હતી. વિદ્વાન કૌન્સિલે આ નિર્ણયોના આધારે સબમિટ કર્યું કે જ્યાં સુધી રેકોર્ડ ગમે તે દર્શાવે છે ત્યાં સુધી કાયદો સુસ્થાપિત છે કે અપીલ તબક્કે ઔપચારિક અપીલ કે ક્રોસ–વાંધા ફાઈલ કરવામાં આવ્યા ન હોય તો અદાલત વળતરમાં વધારો કરી શકે નહીં. આ સ્થિતિની સામે, સામાવાળાઓના વિદ્વાન વકીલે પન્નાલાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે અને અન્ય ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતની પાંચ ન્યાયાધીશોની બેંચ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્ણય તરફ મારું ધ્યાન દોર્યું. તે પ્રસંગે અદાલત સીપીસી ના ઓર્ડર ૪૧, રૂલ ૩૩ ની જોગવાઈઓ સાથે કામ કરી રહી હતી અને કાયદાની આ જોગવાઈનું અર્થઘટન કરતી વખતે ઠરાવ્યું કે જો સંજોગો જરૂરી બનાવે, તો અપીલ અદાલતને સીપીસી ના ઓર્ડર ૪૧ રૂલ ૩૩ હેઠળ પ્રાપ્ત સત્તાઓને ધ્યાનમાં રાખીને યોગ્ય દાદ આપતા કોઈ રોકી શકતું નથી. આ દૃષ્ટિકોણ સર્વોચ્ચ અદાલતના કોકસિંહ વિ. શ્રીમતી દેવકાબાઈના પાછળના નિર્ણયમાં પુનરાવર્તિત થયો છે. વિદ્વાન વકીલે ઓરિએન્ટલ ફાયર એન્ડ જનરલ ઈન્સ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ વિ. જગદીશ બાબુ અને અન્ય, અને નેશનલ ઈન્સ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ વિ. લાબણ્યા રોય અને અન્ય ના વધુ બે નિર્ણયો તરફ મારું ધ્યાન દોર્યું, જેમાં થોડા અલગ સંજોગોમાં આ જ વિચારો વ્યક્ત કરવામાં આવ્યા છે. તેમના દ્વારા રજૂ કરાયેલી દલીલ બેવડી છે, પ્રથમ એ છે કે

અપીલ કે ક્રોસ–વાંધા ફાઈલ કરવામાં આવ્યા છે કે નહીં તેને ધ્યાનમાં લીધા વિના, જો ન્યાયનું હિત જરૂરી બનાવે તો અપીલ તબક્કે અદાલતને દાદ આપતી રોકવા માટે કશું નથી અને બીજી રજૂઆત એ છે કે વર્તમાન કેસની હકીકતો પરથી માત્ર એટલા માટે કે સામાવાળાઓ કે જેઓ તેમના સંજોગોના કારણે કાં તો ખોટી સલાહ પામ્યા હતા અથવા ઔપચારિક અપીલ કે ક્રોસ–વાંધા રજૂ કરવામાં અસમર્થ હતા, આ સંજોગો તેમને તેમના કાયદેસરના હકથી વંચિત રાખવા જોઈએ નહીં. મારા મતે, આ બંને રજૂઆતો એવી પરિસ્થિતિને મૂર્ત બનાવે છે જે આ અદાલતને મૂળભૂત મુદ્દાનો નિર્ણય કરવા માટે કહે છે જે આ કાર્યવાહીમાં ચર્ચાઈ રહ્યો છે, એટલે કે શું સામાવાળાઓ દ્વારા માં ગવામાં આવેલ આવો માર્ગ સક્ષમ છે અને બીજું, જો એમ હોય તો કઈ શ્રેણીના કેસોમાં. મામલાનું આ છેલ્લું પાસું મહત્વ ધારણ કરે છે કારણ કે અપીલકર્તાના વિદ્વાન કૌન્સિલે પૂરતા વાજબીપણા સાથે મને નિર્દેશ કર્યો છે કે ઘણીવાર અદાલત કોઈ અપવાદ કરે તો પણ, જ્યારે કેસને પૂર્વદ્રષ્ટાંત તરીકે ટાંકવામાં આવે અને ખોટી રીતે ઉપયોગ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે ત્યારે તે ગંભીર જટિલતાઓને જન્મ આપી શકે છે, એવી પરિસ્થિતિઓમાં પણ જ્યાં આવી દાદ આપવાનું વાજબી ન હોય અને તેથી તે વ્યવહારિક રીતે દ્વાર ખોલી શકે છે. આ સિવાય, હકીકતો પર, તેમણે સબમિટ કર્યું છે કે આ

કેસમાં સામાવાળાઓએ અપીલ કે ક્રોસ–વાંધા ફાઇલ ન કરવા માટે કોઈ કાયદેસર કે સબળ કારણો દર્શાવ્યા નથી. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા રજૂ કરાયેલા કાયદાના મૂળભૂત પ્રસ્તાવ સાથે હું સામાન્ય રીતે સંમત છું જ્યારે તેઓ નિર્દેશ કરે છે કે આ એક સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે જે પક્ષકાર હુકમ કે હુકમનામાથી પીડાય છે અને તેની સામે અપીલ કરતો નથી કે તેને પડકારતો નથી તેને સામાન્ય રીતે અપીલની સુનાવણી વખતે વધારો માંગીને પરિસ્થિતિનો લાભ લેવાનો પ્રયાસ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવશે નહીં. મુદ્દો તે નથી પરંતુ ખરેખર એ છે કે જો ન્યાયના હિતમાં આવી દાદ અત્યંત જરૂરી હોય તો શું આ પરિસ્થિતિ અદાલતને દાદ આપવા માટે સંપૂર્ણ અને નર્યો બાધ લાદે છે કે કેમ: વ્યક્તિએ પરિસ્થિતિને વ્યવહારિક દૃષ્ટિકોણથી જોવી પડશે, જેમાં પ્રથમ એમએસીટી માં અને ત્યારબાદ સામાન્ય રીતે ઉપલબ્ધ કાનૂની સહાયની અત્યંત નબળી ગુણવત્તા સંબંધિત છે, અને તે પછી બાબતનું બીજું પાસું એ છે કે પક્ષકારોની સ્થિતિ અને તેમની સામાન્ય પરિસ્થિતિ પોતે એવી હોઈ શકે કે તેઓ બાબતને આગળ ધપાવવા અસમર્થ હોય અને બાબતનું ત્રીજું પાસું જે વર્તમાન કેસના સંદર્ભમાં સુસંગત છે, તે કેટલીક વધુ દુઃખદ ઘટનાઓ બનવાની શક્યતા છે જેમ કે મૃત્યુ જે વચ્ચે આવ્યા હોઈ શકે, જે તમામ એવી પરિસ્થિતિમાં યોગદાન આપી શકે છે જેમાં અદાલત જુએ

છે કે કોઈ અપીલ કે ક્રોસ–વાંધા ફાઇલ કરવામાં આવ્યા નથી. ન્યાય કરવાનો સાર એ માંગે છે કે જ્યારે વળતર આપવામાં આવે ત્યારે તે વ્યાજબી હોવું જોઈએ પરંતુ તે વાજબી હોવું જોઈએ અને સંજોગોની સમગ્રતાને ધ્યાનમાં રાખીને તે પર્યાપ્ત પણ હોવું જોઈએ. અપીલની સુનાવણીમાં કેસની સંપૂર્ણ સમીક્ષા શામેલ છે અને અપીલ એ વ્યવહારિક રીતે નીચલી અદાલત સમક્ષની કાર્યવાહીનો વિસ્તાર છે. બાબતના એક રસપ્રદ પાસાં અંગે કાયદો સુસ્થાપિત છે એટલે કે અદાલતો એવા કેટલાક કિસ્સાઓ જુએ છે જ્યાં ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ કેસ વધારીને મૂકવાના બદલે, ખૂબ જ ઓછી રકમનો દાવો કરવામાં આવે છે અને આ સંજોગોમાં ટ્રિબ્યુનલોએ એવી દલીલ પર દાવો કરેલી રકમ સુધી દાદને ખોટી રીતે મર્યાદિત કરી દીધી છે કે પક્ષકાર વધુ રકમ માટે હકદાર હોવા છતાં, જે માંગવામાં આવ્યું હતું તે ઓછો આંકડો હતો. આ અદાલત પાસે આ હુકમો સુધારવાનો અને એવું ઠરાવવાનો પ્રસંગ આવ્યો હતો કે ટ્રિબ્યુનલે દાવો કરાયેલી રકમને ધ્યાનમાં લીધા વિના એ સિદ્ધાંતના આધારે વળતરની ગણતરી સાચી રીતે કરવાનો હુકમ પસાર કરવો જરૂરી છે કે તે બાબતમાં દાવો કરાયેલી રકમ નથી, જ્યાં સુધી જો અદાલત પાસે ઓછી રકમ આપવાની સત્તા હોય, તો તે સમાન રીતે વધુ રકમ આપવાની સત્તાઓથી સજ્જ છે. તે જ સિદ્ધાંત છે જે અપીલ અદાલતને સમાન બળ સાથે લાગુ પડે છે અને જોકે હું

વિવાદ કરતો નથી કે અદાલત સામાન્ય રીતે પક્ષકારને અપીલ કે ક્રોસ-વાંધા ફાઇલ કરવામાં આવ્યા ન હોય ત્યાં સુધી વધારો માંગવાની પરવાનગી આપશે નહીં પરંતુ કેસોની એક ખૂબ નાની શ્રેણી હોઈ શકે છે જેમાં અદાલત અપવાદ કરશે, તેનું કારણ એ છે કે ન્યાય કરવાનો સાર એ માંગે છે કે માત્ર તકનીકી કે પ્રક્રિયાગત બાધના કારણે અદાલત દાદ આપવાનો ઇનકાર કરશે નહીં. મારે અહીં વિસ્તૃત કરવાની જરૂર છે કે જો તકનીકી બાબતોને બહાલ રાખવામાં આવે, તો પરિણામ અન્યાય કરવાનું આવશે જ્યાં સુધી પક્ષકારને વાજબી મૂલ્યાંકન જે વળતર માટે હકદાર બનાવે છે તેના કરતાં ઓછું વળતર મળશે. ફરીથી, મારા દ્વારા ઉપર દર્શાવેલા નિર્ણયોમાં અદાલતો દ્વારા વ્યક્ત કરાયેલા કાયદાના આધારે, આ અદાલત આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવાના માર્ગમાં કોઈ બાધ અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેવા દૃષ્ટિકોણ સાથે સંમત થતો નથી. સત્તાઓ ઓર્ડર ૪૧, રૂલ ૩૩, સીપીસી હેઠળ અસ્તિત્વ ધરાવે છે અને વધુ મહત્વની વાત એ છે કે, ન્યાયના હિતમાં કલમ ૧૫૧, સીપીસી હેઠળ ચોક્કસપણે આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકાય છે."

ઉપરોક્ત ચુકાદો વર્તમાન કેસની હકીકતોને સીધી રીતે લાગુ પડે છે જેમાં ટ્રિબ્યુનલે આવકના નુકસાનના મૂલ્યાંકનની યોગ્ય પદ્ધતિ અપનાવ્યા વિના સંભવિત આવકની ગણતરી કરીને "આવકનું નુકસાન" શિર્ષક હેઠળ વધુ વળતર

નક્કી કર્યું છે. સ્વર્ગવાસીનો છેલ્લે મેળવેલો પગાર મહિને રૂ. ૧૦,૪૦૦/– હતો. ટ્રિબ્યુનલે વાસ્તવિક પગારમાં ૩૦% વધારાના બદલે જે મહિને રૂ. ૧૩,૫૨૦/– થાય છે, તેના બદલે સંભવિત આવક મહિને રૂ. ૨૧,૦૦૦/– લીધી.

૩૫. આપણે રંજના પ્રકાશ અને અન્ય વિ. ડિવિઝનલ મેનેજર અને અન્ય, (૨૦૧૧) ૧૪ એસસીસી ૬૩૯ પર રિપોર્ટ થયેલ સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો સંદર્ભ પણ આપી શકીએ અને આધાર રાખી શકીએ, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

<u>*"૭. આ સિદ્ધાંત સિવિલ પ્રોસિજર કોડના ઓર્ડર ૪૧, રૂલ ૩૩ માંથી પણ વહે છે જે અપીલ અદાલતને એવો કોઈ હુકમ પસાર કરવા સક્ષમ બનાવે છે જે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા પસાર થવો જોઈતો હતો અને કેસની જરૂરિયાત મુજબ વધુ કે અન્ય હુકમ કરવા સક્ષમ બનાવે છે, જોકે સામાવાળાએ કોઈ અપીલ કે ક્રોસ–વાંધા ફાઇલ કર્યા ન હોય. પક્ષકારો વચ્ચે પૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે આ સત્તા અપીલ અદાલતને સોંપવામાં આવી છે. જોકે, સંહિતાના ઓર્ડર ૪૧, રૂલ ૩૩ નો ઉપયોગ એવોર્ડને વધુ અસરકારક બનાવવા અથવા અન્ય આધારો પર એવોર્ડ જાળવી રાખવા અથવા મુકદ્દમાબાજીના અન્ય પક્ષકારોને લાભો કે જવાબદારી વહેંચવા માટે કરી શકાય છે, પરંતુ તેનો ઉપયોગ વધુ કે મોટી દાદ મેળવવા માટે કરી શકાતો નથી. ઉદાહરણ તરીકે, જ્યાં દાવેદારો વાહનના માલિક અને વિમાકાર સામે વળતર માંગે છે*</u>

અને ટ્રિબ્યુનલ માત્ર માલિક સામે જ એવોર્ડ આપે છે, માલિક દ્વારા પ્રમાણ (ક્વોન્ટમ) ને પડકારતી અપીલ પર, અપીલ અદાલત દાવેદારોએ વિમાકાર સામે દાદ ન મળવાને પડકારી ન હોવા છતાં, માલિકની સાથે વિમાકારને વળતર ચૂકવવા માટે સંયુક્ત રીતે અને વિભક્ત રીતે જવાબદાર ઠેરવી શકે છે. ગમે તે હોય.

૮. જ્યાં વળતરના પ્રમાણને પડકારતી અપીલ દાખલ કરવામાં આવે છે, અપીલ કોણ દાખલ કરે છે તેને ધ્યાનમાં લીધા વિના, હાઈકોર્ટ માટે યોગ્ય માર્ગ હકીકતોની તપાસ કરવાનો અને સંબંધિત સિદ્ધાંતો લાગુ કરીને, ન્યાયી વળતર નક્કી કરવાનો છે. જો તેના દ્વારા નક્કી કરાયેલ વળતર ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા મંજૂર કરાયેલા વળતર કરતાં વધુ હોય, તો હાઈકોર્ટ અપીલ મંજૂર કરશે, જો તે દાવેદારો દ્વારા હોય અને જો તે માલિક/વિમાકાર દ્વારા હોય તો અપીલ ફગાવી દેશે. તેવી જ રીતે, જો હાઈકોર્ટ દ્વારા નક્કી કરાયેલ વળતર ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા મંજૂર કરાયેલા વળતર કરતાં ઓછું હોય, તો હાઈકોર્ટ વધારા માટે દાવેદારો દ્વારા કરાયેલી કોઈ અપીલ ફગાવી દેશે, પરંતુ ઘટાડા માટે માલિક/વિમાકાર દ્વારા કરાયેલી કોઈ અપીલ મંજૂર કરશે. હાઈકોર્ટ વળતર ઘટાડવા માટે માલિક/વિમાકારની અપીલમાં સ્પષ્ટપણે વળતરમાં વધારો કરી શકે નહીં, કે વળતરમાં વધારો માંગતી દાવેદારોની અપીલમાં વળતર ઘટાડી શકે નહીં."

૩૬. અમે અપીલકર્તા કંપનીને તેની સંપૂર્ણ જવાબદારીમાંથી મુક્ત કરવાનો પ્રસ્તાવ મૂકતા હોવાથી અમારે સામાવાળા નં. ૯ કંપનીની જવાબદારી ૧૦૦% નક્કી કરવી પડશે. સામાવાળા નં. ૯ કંપની કહે છે કે એવોર્ડ ઊંચી બાજુએ છે અને તેને ઘટાડવાની જરૂર છે કારણ કે વળતરની ગણતરીના હેતુ માટે ટ્રિબ્યુનલ સ્વર્ગવાસીની સંભવિત આવકને ધ્યાનમાં લઈ શક્યા ન ન હોત.

૩૭. આ તબક્કે, આપણે **રંજના પ્રકાશ (સુપ્રા)** માં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયના પેરા ૯ ને નીચે મુજબ પુનઃઉત્પાદિત કરી શકીએ છીએ:

"સરલા વર્મામાં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે જ્યાં સ્વર્ગવાસી પાસે સમયાંતરે વધારાની જોગવાઈઓ સાથે નિયમિત પગાર વાળી કાયમી નોકરી હતી, ત્યાં જો સ્વર્ગવાસી ૪૦ થી ૫૦ વર્ષની વયના હોય તો ભવિષ્યની શક્યતાઓ માટે વર્તમાન આવકના ૩૦% ઉમેરી શકાય છે. સરલા વર્મામાં, આ અદાલતે એવું પણ જણાવ્યું હતું કે ચૂકવેલ ઈનકમ-ટેક્સ વાર્ષિક આવકમાંથી બાદ કરવો જોઈએ જેથી તે 'આવક' પર પહોંચી શકાય જે વળતરની ગણતરી માટેનો આધાર બનશે. <u>ટ્રિબ્યુનલે આ બેમાંથી એક પણ વસ્તુ કરી ન હતી. જો બંને કરવામાં આવે, તો પરિણામ એ આવશે કે વળતરની ગણતરી માટે ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નક્કી કરાયેલી આવકમાં કોઈ ફેરફાર થશે નહીં. ભવિષ્યની શક્યતાઓના કારણે ૩૦% વધારો અને ઈનકમ-ટેક્સના કારણે ૩૦% બાદબાકી એકબીજાને રદ કરશે, જેના પરિણામે</u>

'આવક' અપરિવર્તિત રહેશે. પરિણામે, ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા મંજૂર કરાયેલ વળતર પણ અપરિવર્તિત રહેશે."

૩૮. જો અમારે ભવિષ્યની શક્યતાઓના કારણે ૩૦% વધારો ઉમેરવો પડે, તો ચાર્ટ નીચે મુજબ થશે:

વળતર	**વીમા કંપનીની રજૂઆત મુજબ**
(એ) આશ્રિતતા લાભ	
(૧) વાસ્તવિક પગાર આવક	રૂ. ૧૦,૪૦૦ માસિક
(૨) સંભવિત આવક	રૂ. ૧૩,૫૨૦ માસિક
(૩) સ્વર્ગવાસી દ્વારા પોતાના પાછળ કરાયેલા ખર્ચની રકમની બાદબાકી	રૂ. ૯,૦૧૩ માસિક
(૪) આશ્રિતતા લાભ	રૂ. ૯,૦૧૩ X ૧૨ મહિના = રૂ. ૧,૦૮,૧૫૬ વાર્ષિક
(૫) ગુણક	૧૩ વર્ષ
(એ) આશ્રિતતા લાભનું નુકસાન	રૂ. ૧૪,૦૬,૦૨૮

(બી) એસ્ટેટના નુકસાન માટે પરંપરાગત રકમ	રૂ. ૪૦,૦૦૦
(સી) કન્સોર્ટિયમના નુકસાન માટે પરંપરાગત રકમ	રૂ. ૧૫,૦૦૦
(ડી) અંતિમ સંસ્કાર ખર્ચ	રૂ. ૧૫,૦૦૦
(ઇ) અન્ય કોઈ શિર્ષક (ગ્રેચ્યુઇટી અને પેન્શન)	
(એફ) કુલ વળતર	રૂ. ૧૪,૭૬,૦૨૮
(જી) વ્યાજ દર	૭.૫%

૩૯. મોટર અકસ્માતોના કેસોમાં વળતર, અન્ય બાબતોની જેમ જ, નુકસાનીની ભરપાઈ માટે ચૂકવવામાં આવે છે. આ રીતે મંજૂર કરાયેલી નુકસાની એ નાણાંની પર્યાપ્ત રકમ હોવી જોઈએ જે પીડિત પક્ષકારને, જો ગેરકાયદે કૃત્યના કારણે નુકસાન ન થયું હોત તો જે સ્થિતિમાં હોત તે જ સ્થિતિમાં મૂકે. તેથી સંભવિત નાણાકીય નુકસાન એટલે કે ગેરકાયદે કૃત્યના કારણે થયેલા આવક/આશ્રિતતાના ભવિષ્યના નુકસાન માટે વળતર ચૂકવવું જરૂરી છે.

૪૦. જોકે, વળતરની કોઈ પણ રકમ ગુમાવેલું અંગ કે જીવન ગુમાવવાના કારણે થતા દુઃખ અને પીડાના અનુભવને પુનઃસ્થાપિત કરી શકતી નથી. તેને સરળ રીતે કહીએ તો – નાણાકીય નુકસાની માનવ જીવન કે ગુમાવેલા અંગનું સ્થાન લઈ શકતી નથી. તેથી, નાણાકીય નુકસાન ઉપરાંત, કાયદો સ્વીકારે છે કે સુખનું નુકસાન, દુઃખ, પીડા અને આયુષ્યની અપેક્ષા વગેરેના કારણે બિન–નાણાકીય નુકસાન માટે પણ ચુકવણી થવી જોઈએ. આ અધિનિયમ કલમ ૧૬૬ અને ૧૬૮ મારફતે ન્યાયી વળતર ચૂકવવાની જોગવાઈ કરે છે. કેસની હકીકતોમાં ન્યાયી વળતર શું હશે તે નક્કી કરવાનું અદાલતો પર છોડવામાં આવ્યું છે.

૪૧. હોલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ, ચોથી આવૃત્તિ, વોલ્યુમ ૧૨, પાના ૪૪૬ પર, બિન–નાણાકીય નુકસાનના સંદર્ભમાં નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે:

"બિન–નાણાકીય નુકસાન:

પેટર્ન. દુઃખ અને પીડા તથા સુવિધાઓના નુકસાન માટે મંજૂર કરાયેલી નુકસાની એક પરંપરાગત રકમ બને છે જેને સમાજ વાજબી ગણે તેવી રકમ તરીકે લેવામાં આવે છે, અદાલતો દ્વારા અગાઉના નિર્ણયોના પ્રકાશમાં વાજબીપણાનું અર્થઘટન કરવામાં આવે છે."

આમ વિવિધ ઈજાઓની સરખામણીત્મક ગંભીરતા માટે પ્રોવિઝનલ ગાઇડ પૂરી પાડતા અને નુકસાનીના એક જૂથનો નિર્દેશ કરતા પરંપરાગત સિદ્ધાંતોનો સમૂહ વિકસાવવામાં આવ્યો છે જેમાં ચોક્કસ ઈજા હાલમાં

આવશે. વાદીની ચોક્કસ પરિસ્થિતિ, જેમાં તેની ઉંમર અને તે જે અસામાન્ય વંચિતતા સહન કરી શકે છે તેનો સમાવેશ થાય છે, તે એવોર્ડની વાસ્તવિક રકમમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. નાણાંના મૂલ્યમાં ઘટાડો આ એવોર્ડ્સના સતત પુનઃમૂલ્યાંકન તરફ અને પેટર્નમાં અમુક મુખ્ય મુદ્દાઓ પર નુકસાનીના સમયાંતરે પુનઃમૂલ્યાંકન તરફ દોરી જાય છે જ્યાં અશક્તતા સરળતાથી ઓળખી શકાય તેવી હોય છે અને વ્યક્તિગત કેસોમાં મોટા ફેરફારોને આધીન નથી.

૪૨. વોર્ડ વિ. જેમ્સ, (૧૯૬૫) ૧ All ER ૫૬૩ ના કેસમાં, એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

"જોકે તમે આટલી ગંભીર રીતે ઈજાગ્રસ્ત માણસને તેના 'ગુમાવેલા વર્ષો' માટે ઘણું આપી શકતા નથી, છતાં, તમે તેના ટૂંકા થયેલા ગાળા દરમિયાન, એટલે કે, તેના 'જીવિત રહેવાની અપેક્ષિત વર્ષો' દરમિયાન થયેલા નુકસાન માટે તેને વળતર આપી શકો છો. તમે તે સમય દરમિયાન તેની કમાણીના નુકસાન માટે, અને સારવાર, નર્સિંગ અને ઉપસ્થિતિના ખર્ચ માટે તેને વળતર આપી શકો છો. પરંતુ તેને લાચાર અસહાય બનાવવા માટે તમે તેને કેવી રીતે વળતર આપી શકો? તે, મગજની ઈજાના કારણે, તેના બાકીના દિવસો માટે બેભાન બની શકે છે, અથવા, પીઠની ઈજાના કારણે, તેના ખાટલામાંથી ઉઠી શકવા માટે અસમર્થ બની શકે છે. તેણે જીવનને સાર્થક બનાવતી

તમામ વસ્તુઓ ગુમાવી દીધી છે. નાણાં તેના માટે કોઈ કામના નથી. છતાં ન્યાયાધીશો અને જ્યુરીઓએ જે શ્રેષ્ઠ કરી શકે તે કરવું પડશે અને તેને જે ન્યાયી લાગે તે આપવું પડશે. તેમાં કોઈ નવાઈ નથી કે તેઓ આને લગભગ અશક્ય માને છે. તેમને ગણતરી કરવા માટે કહેવામાં આવી રહ્યું છે. આ આંકડો મોટે ભાગે પરંપરાગત રકમ બનવા માટે બંધાયેલો છે. ન્યાયાધીશોએ એક પેટર્ન તૈયાર કરી છે, અને તેઓ તેને નાણાંના મૂલ્યમાં થતા ફેરફારો સાથે સુસંગત રાખે છે."

૪૩. સર્વોચ્ચ અદાલતે આર.ડી. હટ્ટંગડી વિ. પેસ્ટ કન્ટ્રોલ (ઇન્ડિયા) (પી) લિમિટેડ, (૧૯૯૫) ૧ એસસીસી ૫૫૧, પાના નં. ૫૫૬ પર, પેરા ૯ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

"૯. મોટા ભાગે અકસ્માતના પીડિતને ચૂકવવાપાત્ર વળતરની રકમ નક્કી કરતી વખતે, નુકસાનીનું નાણાકીય નુકસાની અને વિશેષ નુકસાની તરીકે અલગથી મૂલ્યાંકન કરવું પડે છે. નાણાકીય નુકસાની એ છે જે પીડિતે વાસ્તવમાં ભોગવી છે અને જે નાણાંના સંદર્ભમાં ગણતરી કરવા માટે સક્ષમ છે; જ્યારે બિન-નાણાકીય નુકસાની એ છે જે ગાણિતિક ગણતરીઓ દ્વારા મૂલ્યાંકન કરવા માટે અસમર્થ છે. બે ખ્યાલોને સમજવા માટે નાણાકીય નુકસાનીમાં દાવેદાર દ્વારા કરવામાં આવેલા ખર્ચનો સમાવેશ થઈ શકે છે: (૧) તબીબી ઉપસ્થિતિ; (૨) સુનાવણીની તારીખ સુધીની કમાણી અથવા નફાનું નુકસાન; (૩)

અન્ય ભૌતિક નુકસાન. જ્યાં સુધી બિન–નાણાકીય નુકસાનીનો સંબંધ છે, તેમાં (૧) માનસિક અને શારીરિક આઘાત, દુઃખ અને પીડા, જે અગાઉ સહન કરી હોય કે ભવિષ્યમાં સહન કરવાની શક્યતા હોય તે માટેની નુકસાની; (૨) જીવનની સુવિધાઓના નુકસાનની ભરપાઈ કરવા માટેની નુકસાની જેમાં વિવિધ બાબતોનો સમાવેશ થઈ શકે છે એટલે કે ઈજાના કારણે દાવેદાર ચાલી, દોડી કે બેસી શકવા માટે સક્ષમ ન પણ હોય; (૩) આયુષ્યની અપેક્ષાના નુકસાન માટેની નુકસાની, એટલે કે, ઈજાના કારણે સંબંધિત વ્યક્તિનું સામાન્ય આયુષ્ય ટૂંકાય છે; (૪) જીવનમાં અસુવિધા, મુશ્કેલી, અગવડતા, નિરાશા, હતાશા અને માનસિક તણાવનો સમાવેશ થઈ શકે છે."

૪૪. વળતર અંગેનું અમારું આખરી તારણ નીચે મુજબ છે:

વળતર	**રકમ**
(એ) આશ્રિતતા લાભ	
(૧) વાસ્તવિક પગાર આવક	રૂ. ૧૦,૪૦૦ માસિક
(૨) સંભવિત આવક	રૂ. ૧૩,૫૨૦ માસિક

(૩) સ્વર્ગવાસી દ્વારા પોતાના પાછળ કરાયેલા ખર્ચની રકમની બાદબાકી	રૂ. ૪,૫૦૭ માસિક
(૪) આશ્રિતતા લાભ	રૂ. ૯,૦૧૩ X ૧૨ મહિના = રૂ. ૧,૦૮,૧૫૬ વાર્ષિક
(૫) ગુણક	૧૩ વર્ષ
(એ) આશ્રિતતા લાભનું નુકસાન	રૂ. ૧૪,૦૬,૦૨૮
(બી) દુઃખ, આઘાત અને પીડા	રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦
(સી) પરંપરાગત રકમ	રૂ. ૭૦,૦૦૦
(ડી) કુલ વળતર	રૂ. ૧૬,૭૬,૦૨૮
(ઇ) વ્યાજ દર	૯%

૪૫. અપીલ આથી મંજૂર કરવામાં આવે છે. અહીંના અપીલકર્તાને જીપના ડ્રાઇવર અને પશુપાલન નિયામક સાથે ૨૫% જવાબદારીની હદ સુધી લાયક ઠેરવતો આક્ષેપિત એવોર્ડ આથી રદ અને બાતલ કરવામાં આવે છે. સામાવાળા નં. ૯ નેશનલ ઇન્સ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડને સંબંધિત સમયે ટ્રકના માલિક અને

ટ્રકના પાછળના માલિક એટલે કે મૂળ સામાવાળા નં. ૮ સાથે સંયુક્ત રીતે અને વિભક્ત રીતે ૧૦૦% જવાબદાર ઠેરવવામાં આવે છે. અહીંના સામાવાળાઓ નં. ૭, ૯ અને ૧૧ ને વળતર અરજીની તારીખથી વાર્ષિક ૯% વ્યાજના દરે દાવેદારોની તરફેણમાં રૂ. ૧૬,૭૬,૦૨૮/- ની રકમ ચૂકવવા નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.

૪૬. અમે ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૧૫૭૯ ની ૨૦૦૪ માં સિવિલ અરજી નં. ૫૩૫૭ ની ૨૦૦૪ માં આ નામદાર અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા તારીખ ૧૦ મી જાન્યુઆરી ૨૦૦૭ ના નીચે મુજબના હુકમની નોંધ લઈએ છીએ:

"પક્ષકારો માટે ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલશ્રીઓ દ્વારા સંયુક્ત રીતે જણાવવામાં આવે છે કે આ નામદાર અદાલત દ્વારા તારીખ ૨૭.૭.૨૦૦૪ ના રોજ મંજૂર કરાયેલા શરતી મનાઈહુકમને અનુસરીને, અરજદાર-વીમા કંપનીએ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૪ માં ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ રૂ. ૧૧,૫૮,૧૧૨/- ની રકમ જમા કરાવી હતી. એવું પણ જણાવવામાં આવે છે કે આ નામદાર અદાલત દ્વારા નિર્દેશ આપ્યા મુજબ જમા કરાયેલી રકમ ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા ફિક્સ ડિપોઝિટમાં રોકવામાં આવી ચૂકી છે.

વધુમાં નિર્દેશ આપવામાં આવે છે કે દાવેદારોને આવી ફિક્સ ડિપોઝિટ પર સમયાંતરે જમા થતું વ્યાજ આ પછીથી મળશે. ફિક્સ ડિપોઝિટ પાકતી મુદતે, ટ્રિબ્યુનલે અપીલના આખરી નિકાલ સુધી નવીનીકરણ

કરવા માટે, ડિપોઝિટ પર સમય પહેલાં વટાવા/બોજા સામેના વિરોધ અંગેની સામાન્ય શરતો સાથે, દાવેદારોને આવી ફિક્સ ડિપોઝિટ પર સમયાંતરે જમા થતું વ્યાજ ઉપાડવાની પરવાનગી સાથે અને બેંકને એવા નિર્દેશ સાથે કે દાવેદારોના બેંક ખાતાઓ દાવેદારોના નજીકના સગા ન હોય તેવા કોઈ પાવર ઓફ એટર્ની ધારક દ્વારા સંચાલિત કરવા દેવામાં આવશે નહીં, દાવેદારોના રહેઠાણ નજીકની કોઈપણ રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકમાં પાંચ વર્ષના સમયગાળા માટે તે રકમ ફરીથી રોકવાની રહેશે.

ક્લેમ્સ ટ્રિબ્યુનલ પાસેથી આર & પી મંગાવવામાં આવે જેથી તે મોડામાં મોડું તારીખ ૧૯ મી ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૭ સુધીમાં આ નામદાર અદાલતમાં પહોંચી જાય. ફર્સ્ટ અપીલ આખરી સુનાવણી માટે તારીખ ૨૧ મી ફેબ્રુઆરી ૨૦૦૭ ના રોજ નિયત કરવાની રહેશે.

આ વધુ સૂચનાઓ સાથે, અગાઉ મંજૂર કરાયેલ મનાઈહુકમ બહાલ રાખવામાં આવે છે. રૂલ આત્યંતિક કરવામાં આવે છે. અરજી તદનુસાર નિકાલ પામે છે."

૪૭. ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા રૂ. ૨૫,૮૫,૦૦૦/- વત્તા વ્યાજ અને ખર્ચની રકમ માટે પસાર કરાયેલા આખરી એવોર્ડને ધ્યાનમાં લેતાં, અપીલકર્તા ન્યુ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સે માર્ચ ૨૦૦૪ માં ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ રૂ. ૧૧,૫૮,૧૧૨/- (એવોર્ડના

૨૫% + વાર્ષિક ૯% વ્યાજ) ની રકમ અને સામાવાળા નં. ૯ – નેશનલ ઇન્સ્યોરન્સે રૂ. ૩૫,૫૬,૩૭૫/– (એવોર્ડના ૭૫% + વાર્ષિક ૯% વ્યાજ) ની રકમ જમા કરાવી હતી.

૪૮. આખરી એવોર્ડને ધ્યાનમાં લેતાં જે રૂ. ૨૫,૮૫,૦૦૦/– થી સુધારીને રૂ. ૧૬,૭૬,૦૨૮/– વત્તા ૯% વ્યાજ કરવામાં આવ્યો છે અને અપીલકર્તાને તેની જવાબદારીમાંથી મુક્ત કરવામાં આવ્યા છે, સામાવાળા નં. ૯ – નેશનલ ઇન્સ્યોરન્સ વળતર અરજીની તારીખથી વાર્ષિક ૯% વ્યાજ વત્તા ખર્ચ સાથે સુધારેલા એવોર્ડની ૧૦૦% રકમ ચૂકવવા માટે જવાબદાર છે.

૪૯. દાવેદારોએ સપ્ટેમ્બર ૨૦૦૪ થી આજ સુધી રૂ. ૧૧,૫૮,૧૧૨/– પર ૯% ના દરે વ્યાજ મેળવી લીધું હતું અને ઉપાડી લીધું હતું, જેને રૂ. ૧૬,૭૬,૦૨૮/– વત્તા વાર્ષિક ૯% વ્યાજ અને ખર્ચના એવોર્ડની ચુકવણી કરતી વખતે સરભર અને બાદ કરવું જરૂરી છે.

૫૦. આજની તારીખે સુધાર્યા મુજબના એવોર્ડની રકમને ધ્યાનમાં લેતાં, એવું જણાય છે કે અપીલકર્તા અને સામાવાળા નં. ૯ એ વધારાની રકમ જમા કરાવી છે, અમે ટ્રિબ્યુનલને અપીલકર્તા દ્વારા જમા કરાયેલી રકમ સંપૂર્ણપણે પરત કરવાનો નિર્દેશ આપીએ છીએ જેઓ હવે તેમની જવાબદારીમાંથી સંપૂર્ણપણે મુક્ત થયા છે. અમે ટ્રિબ્યુનલને તમામ સરભર કર્યા પછી સામાવાળા નં. ૯ ને વધારાની રકમ પરત કરવાનો પણ નિર્દેશ આપીએ છીએ.

૫૧. હુકમનામું તદનુસાર દોરવાનું રહેશે.

૫૨. રેકોર્ડ અને પ્રોસીડિંગ્સ વહેલી તકે સંબંધિત અદાલતમાં પરત મોકલવામાં આવે.

(જે. બી. પારડીવાલા, જે)

(વિરેશકુમાર બી. મયાણી, જે)

વિષય: **મોટર અકસ્માતમાં પાછળથી થયેલી અથડામણના કેસમાં યોગદાનરૂપ બેદરકારી તથા સી.પી.સી.ના ઓર્ડર ૪૧ નિયમ ૩૩ હેઠળ અપીલ અદાલતની સત્તા અંગેનો નિર્ણય**

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

===

<u>અસ્વીકરણ</u>: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER</u>: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.